

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO
**RAZISKAVA UPOŠTEVANJA NAČELA NEODVISNOSTI
ZUNANJEGA REVIZORJA V SLOVENIJI**

LJUBLJANA, JANUAR 2004

MARIJANA VRTAČ

IZJAVA

Študentka Marijana Vrtač izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Marka Hočevarja, in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 22.1.2004

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	POMEN NAČELA NEODVISNOSTI ZUNANJEGA REVIZORJA	3
2.1	Opredelitev zunanjega revidiranja ter njegov pomen	3
2.2	Pomen etičnih načel za revidiranje.....	5
2.2.1	Etika in strokovnjaki	5
2.2.2	Pomen kodeksov poklicne etike	7
2.3	Neodvisnost revizorja.....	10
2.3.1	Definicija neodvisnosti revizorja.....	10
3	ZAGOTAVLJANJE NEODVISNOSTI ZUNANJEGA REVIZORJA	13
3.1	Alternativne rešitve zagotavljanja neodvisnosti revizorja.....	13
3.1.1	Zagotavljanje neodvisnosti zunanjega revizorja na različnih strokovnih nivojih.....	14
3.1.2	Pristopi k zagotavljanju neodvisnosti zunanjega revizorja....	15
3.1.3	Koristi in stroški regulacije.....	19
3.2	Ureditev zagotavljanja neodvisnosti revizorja v svetu	20
3.2.1	Zgodovinski razvoj reguliranja revizijske stroke ter neodvisnosti do konca 20. stoletja	20
3.2.2	Organizacije, ki so aktivno vključene v problematiko zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti.....	25
3.2.2.1	Komisija za vrednostnice in borze	25
3.2.2.2	Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov	25
3.2.2.3	Evropska zveza računovodskih strokovnjakov.....	26
3.2.2.4	Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij	27
3.2.2.5	Odbor za revidiranje	27
3.2.2.6	Odbor za standarde neodvisnosti	28
3.2.3	Dogodki, ki so narekovali potrebo po spremembah.....	28
3.2.4	Spremembe regulative, povezane z neodvisnostjo zunanjega revizorja	30
3.2.4.1	ZDA	30
3.2.4.2	Evropa in svet.....	32
3.3	Opredelitev osnovnih dejavnikov zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti.....	34
3.3.1	Vzdrževanje kvalitete zaposlenih	36
3.3.2	Nudenje nerevizijskih storitev naročnikom revizije	36
3.3.3	Finančna, poslovna, osebna, zaposlitvena ter druga razmerja med revizorjem in naročnikom	39
3.3.4	Vloga revizijskega odbora.....	42
3.3.5	Kontrola kvalitete.....	43
3.3.6	Drugi dejavniki revizorjeve neodvisnosti	44
3.4	Alternativni pogledi na revizorjevo neodvisnost.....	45
4	RAZISKAVA UPOŠTEVANJA NAČELA NEODVISNOSTI ZUNANJEGA REVIZORJA V SLOVENIJI	46
4.1	Pravila, ki urejajo področje revidiranja v Sloveniji.....	46
4.1.1	Zakon o revidiranju	47
4.1.2	Slovenski inštitut za revizijo.....	48
4.1.2.1	Temeljna revizijska načela.....	50

4.1.2.2 Kodeks poklicne etike	51
4.2 Kategorije odnosov, ki omejujejo neodvisnost revizorja	52
4.2.1 Finančna, zaposlitvena, poslovodska, sorodstvena ter druga razmerja	52
4.2.2 Opravljanje nerevizijskih storitev.....	56
4.3 Kvaliteta zaposlenih.....	56
4.4 Sistemi kontrole kvalitete.....	57
4.5 Izvajanje nadzora	59
4.5.1 Nadzor nad delom Inštituta	59
4.5.2 Nadzor nad delom revizijskih družb	59
4.6 Poznavanje problematike revizorjeve neodvisnosti ter aktivnosti slovenskih revizijskih družb	61
5 SKLEP	66
6 LITERATURA IN VIRI	70
6.1 Literatura	70
6.3 Viri.....	74
SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH POJMOV	
PRILOGA.....	

1 UVOD

Zunanja revizija računovodskih izkazov, to je neodvisno ocenjevanje verodostojnosti finančnih podatkov, ki jih pripravi poslovodstvo, je eden od najpomembnejših načinov zagotavljanja učinkovitejšega delovanja kapitalskih trgov. Potreba po neodvisnem ocenjevalcu kredibilnosti finančnih podatkov izhaja iz sledeče predpostavke oziroma kar konstrukcije sodobnega ekonomskega modela: med pripravljavci podatkov kot agenti lastnikov ter lastniki oziroma drugimi uporabniki podatkov, ki imajo od podatkov pomembne gospodarske koristi, potencialno obstoji spor, ki lahko povzroči izkrivljenost pripravljenih finančnih podatkov. Zunanja potrditev verodostojnosti finančnih podatkov pa ima za uporabnika le-teh vrednost samo, če delo, to je izražanje mnenja o resničnosti in poštenosti pripravljenih podatkov, opravi verodostojna oseba-revizor.

Temeljni gradnik verodostojnosti revizorja, ko nastopa v vlogi zunanjega preverjalca finančnih informacij, je zahteva po njegovi neodvisnosti. Le-ta je vključena že v samo definicijo revidiranja kot preizkušanja in ocenjevanja računovodskih izkazov ter podatkov in metod, uporabljenih pri njihovem sestavljanju, in na podlagi tega dajanje neodvisnega strokovnega mnenja o tem, ali računovodski izkazi v vseh pomembnejših pogledih podajajo resničen in pošten prikaz finančnega stanja in poslovni izid pravne osebe v skladu s sprejetimi standardi, hkrati pa se pojavlja v vseh aktih, ki urejajo revidiranje bodisi posameznih držav oziroma širše opredeljenih področij.

Čeprav so bile dileme, ki se pojavljajo v zvezi z uspešnostjo oziroma neuspešnostjo zadoščanja etičnim zahtevam revidiranja in s tem z načelom revizorjeve neodvisnosti, v središču strokovnih razprav in javne pozornosti praktično od trenutka, ko se je začelo govoriti o reviziji, je tema še posebej žgoča postala v zadnjih letih, po zlomih velikih svetovnih družb, ki naj bi bili delno tudi posledica neuspešnih revizij. Neuspešnost revizije se, zlasti ob bankrotih velikih družb, redno povezuje s kršitvijo načela neodvisnosti, čeprav ni neposrednih dokazov, da so le-te dejansko povezane z nespoštovanjem predpostavke neodvisnosti revizorja. To jasno nakazuje prvo dimenzijo problematike, ki obdaja načelo neodvisnosti zunanjega revizorja, to je,

da je neodvisnost, oziroma širše integriteta in objektivnost, revizorja bolj »stanje duha« kot neko oprijemljivo in jasno dokazljivo dejstvo ter da je v tem oziru na neodvisnost potrebno v vsakem trenutku gledati z vidika dejanskega in navideznega.

Upoštevanje povedano je osnovno vprašanje, ki se postavlja v zvezi z neodvisnostjo revizorja, kako oziroma s kakšnimi mehanizmi zagotoviti, da bodo revizorji pri svojem delovanju dejansko neodvisni, oziroma, kar je vsaj toliko ali še bolj pomembno, da jih bo javnost, do katere nosijo odgovornost, videla kot neodvisne.

V prvem delu magistrskega dela predstavljam bistvene značilnosti neodvisnosti zunanjega revizorja ter njen pomen za učinkovito in uspešno opravljanje revizije. V drugem delu analiziram probleme, povezane z zagotavljanjem revizorjeve neodvisnosti, obstoječe rešitve in bodoče usmeritve v svetovnem okviru. Poudarek je namenjen mednarodni ureditvi revidiranja, na katero se naslanja tudi Slovenija, ureditvi ZDA kot državi s trenutno najbolj dodelanim sistemom finančnega poročanja in z najizrazitejšo razvojno dinamiko na področju finančne regulative ter ureditvi na nivoju Evrope, katere ureditev bo za Slovenijo aktualna ob vključitvi v Evropsko unijo.

Na osnovi analize ureditve v svetu v nadaljevanju podajam pregled ureditve zagotavljanja neodvisnosti zunanjega revizorja v Sloveniji. V okviru analize zagotavljanja neodvisnosti zunanjih revizorjev v Sloveniji me je zanimalo:

1. Kakšni so zakonski mehanizmi kot predloga načelu revizorjeve neodvisnosti?
2. Kakšna je samoregulacija stroke?

Pri analizi regulacije na nivoju stroke sem se osredotočila na stroko v širšem smislu, zlasti na predpisano in dejansko vlogo Slovenskega inštituta za revizijo, ter na pregled poznavanja problemov v zvezi z neodvisnostjo revizorja in različnih rešitev v posameznih revizijskih družbah.

Magistrsko delo je osnovano na teoretičnih in praktičnih spoznanjih o pomembnosti predpostavke revizorjeve neodvisnosti, inherentni problematiki neodvisnosti revizorja ter predlaganih rešitvah v svetu in v Sloveniji. Specifične raziskovalne metode so vključevale kritično analizo kvalitativnih in kvantitativnih informacij iz sekundarnih informacijskih virov, to je domače in tuje literature s področja neodvisnosti zunanjih revizorjev. Nadgradnja, to je analiza vzpostavljenih mehanizmov za zagotavljanje neodvisnosti zunanjih revizorjev v Sloveniji, je temeljila na, predvsem kvalitativnih, podatkih, zbranih na temelju enotnega vprašalnika.

2 POMEN NAČELA NEODVISNOSTI ZUNANJEGA REVIZORJA

2.1 Opredelitev zunanjega revidiranja ter njegov pomen

Revidiranje računovodskih izkazov, ki je jedro razprave v tem delu, je opredeljeno kot sistematični postopek nepristranskega pridobivanja in vrednotenja dokazov v zvezi z uradnimi trditvami o gospodarskem delovanju in dogodkih za ugotavljanje stopnje skladnosti teh uradnih trditev z uveljavljenimi sodili, to je s splošno sprejetimi računovodskimi načeli oziroma drugimi splošnimi temelji računovodstva, ter poročanje o izsledkih zainteresiranim uporabnikom. Rezultat revizijskega dela je uradna potrditev, v kateri neodvisna in pristojna oseba izrazi mnenje, ali uradne trditve v računovodskih izkazih podjetja v vseh pomembnih pogledih ustrezajo uveljavljenim sodilom (Taylor, 1996, str. 34).

Čeprav rudimentarne oblike revizije segajo v antične čase, je potreba po neodvisnem pregledu računovodskih informacij postala kritičnega pomena za uspešno in učinkovito delovanje tržnih gospodarstev s prehodom iz agrarne v industrijsko družbo. V tem obdobju se je začela oblikovati struktura sodobnega tržnega sistema, za katerega je med drugim značilna ločitev lastniške in upravljaljske funkcije, veliko število, deloma nasprotujočih si, interesov različnih deležnikov, razdrobljenost lastništva ter izjemno velika vrednost informacij za uspešno in učinkovito delovanje trgov. Informacije imajo v sistemu pomembne gospodarske koristi za tistega, ki odloča, hkrati pa uporabniki, ali zaradi fizičnih omejitev ali pa pomanjkanja strokovnega znanja, pogosto ne morejo ovrednotiti kvalitete pridobljenih informacij. Z ločitvijo lastniške

in upravljaljske kontrolne funkcije ter s pojavom pogodbenega odnosa med strankama s potencialno različnimi lastnimi interesi, se pojavi nevarnost, da managerji ne bodo delovali v korist lastnikov oziroma jim bodo prikazovali zavajajoče informacije. Tako je lahko managerju v interesu, na primer, velikost podjetja ali pa maksimacija nagrade in ne interes lastnika, to je ohranjanje in povečevanje premoženja. Neodvisni pregled informacij je eden od ukrepov, s katerim se lahko lastnik vsaj deloma zaščiti pred pastmi agentskega odnosa, oziroma si zmanjša informacijsko tveganje.

Taylor v splošnem loči tri pomembne elemente, ki govorijo o tem, zakaj so neodvisne zunanje revizije potrebne in koristne:

1. Investitorji se pri odločitvah o distribuciji sredstev na trgu zanašajo na predpostavko, da so predstavljene finančne informacije, na katerih temeljijo njihove odločitve pravilne. Dolžnost zunanjih revizorjev je, da obstoječim in potencialnim investorjem priskrbijo nepristransko strokovno mnenje glede poštenosti izkazov. So ustrezna skupina za opravljanje te naloge. Kvalifikacije, ki jih pooblašajo, so ustrezna izobrazba, posedovanje zakonske pravice do pregledovanja potrebnih evidenc ter zbiranja dokazov ter neodvisnost od posloводства.

2. V skladu s teorijo skrbništva ali zastopanja revizor v primarni funkciji nastopa kot zagovornik lastnika, ki stremi k zmanjšanju negotovosti, v želji, da vsaj deloma reši problem, ki mu ga prinaša agentski odnos. Hkrati ima koristi od njegovega vloge v agentskem odnosu lahko tudi posloводство. Kot je bilo že omenjeno, je manager po definiciji sicer lastnikov zastopnik ali skrbnik, vendar ima tudi lastne cilje, ki resnično ali dozdevno niso v skladu s cilji lastnika. Eden od znanih načinov, kako lahko lastniki poskušajo nadomestiti učinke tega dozdevnega nasprotja, je zmanjšanje nagrade poslovodu. Le-ta pa lahko zmanjša dozdevno nasprotje tako, da njegove predstavitve revidira neodvisna stranka. Tako imajo lastniki manj razlogov za zmanjšanje nagrade managerju. S pridobitvijo revidiranih računovodskih izkazov se izboljša položaj managerja ter s tem zmanjša nezaupanje v managerjevo skrbništvo.

3. Koristnost neodvisnega zunanjega revidiranja razlaga tudi teorija motiviranja. Obstaja mnenje, da revizija ne le povečuje verodostojnost računovodskih izkazov, temveč zaradi motivacijskih razlogov tudi zvišuje vrednost podatkov, vsebovanih v računovodskih izkazih.

Zagovorniki teorije menijo, da so pripravljavci računovodskih izkazov motivirani, da bolje opravijo svoje delo, ker vedo, da bodo njihove predstavitve predmet revizije (Taylor, 1996, str. 42).

Posamezniki in skupine, ki tvorijo računovodsko-revizijsko stroko imajo torej pomembno vlogo v sodobni družbi. Investitorji, upniki, delodajalci, drugi člani poslovne skupnosti pa tudi država in javnost v najširšem pomenu se močno zanašajo na revizijsko stroko oziroma njeno vlogo neodvisnega preveritelja zanesljivosti finančnega računovodenja in poročanja. V skladu s funkcijo, ki jo opravljajo, ima odnos in obnašanje strokovnjakov ter kvalitetno opravljanje svoje vloge v verigi finančnega poročanja pomemben vpliv na ekonomsko blaginjo skupnosti in države (IFAC, 2003a).

Čeprav revizorjevo mnenje ne zagotavlja bodoče sposobnosti podjetja za obstoj, niti ne učinkovitosti in uspešnosti njegovega poslovanja, pa vendarle povečuje verodostojnost računovodskih izkazov.

2.2 Pomen etičnih načel za revidiranje

2.2.1 Etika in strokovnjaki

Zaščitni znak pravih strokovnjakov, torej tudi revizorjev, je njihova pripravljenost sprejeti stroga etična načela in jih upoštevati pri vsakdanjem delu. Sprejetje teh načel zahteva, da strokovnjaki aktivno vzdržujejo standard vedenja, ki presega pravne zahteve – delovati morajo ne le zakonito, ampak tudi etično. To je za strokovnjake sicer velika odgovornost, vendar jo večina prevzame prostovoljno (Taylor, 1996, str. 123).

Ko govorimo o strokovni etičnosti, imamo v mislih splošno skrb za dobro vedenje. Etična oseba čuti obveznost, da skrbi ne le za lastno dobro, ampak tudi za dobro drugih posameznikov ter družbe kot celote (Edwards, 1997, str. 4).

Koncept etičnega delovanja pa je problematičen. Etična pravila je težko zajeti v obliki knjige pravil, zakonika ali kodeksa, poleg tega pa se etični standardi in norme stalno razvijajo in spreminjajo skladno z razvojem družbe in so deloma tudi kulturno in sociološko pogojeni.

Odločitve strokovnjakov so zapletene in vseobsežne, v etični dilemi pa se strokovnjak kljub etični okvirom in vodilom, ki mu jih postavlja družba v obliki kodeksov, načel ali drugih vodil, v končni fazi vendarle mora odločati sam. Ob morebitnih pritiskih poklicnega in širšega družbenega okolja se mora upreti skušnjavi, da bi popustil pri svojih osebnih moralnih stališčih, saj lahko strokovno in etično sporne odločitve sprožijo obsežne in škodljive družbeno-ekonomske posledice (Kelhar, 2003, str. 45).

Posameznik je pri sprejemanju svojih odločitev pod vplivom številnih dejavnikov. Wallace povzema pet skupin dejavnikov, ki lahko odločilno vplivajo na strokovnjakovo odločitev, v tem oziru pa tudi na njegovo strokovno neodvisnost. To so:

- Psihološki dejavniki, ki zajemajo objektivnost in strokovnjakovo sposobnost za oceno in izvedbo ustreznih ukrepov ne glede na njihove morebitne posledice.
- Ekonomski dejavniki, med katerimi je na prvem mestu ekonomska neodvisnost strokovnjaka.
- Zunanji vplivi, med katerimi je posebej pomembna splošna zavest družbene odgovornosti. V tej točki se sprašujemo o obstoju in pomenu definicije koncepta javnega dobrega, obstoju zakonske ureditve ter drugih organov nadzora.
- Strokovna usposobljenost gospodarskega zaupnika. Poznavanje strokovnega področja in ustreznih zakonskih okvirov ima pomembno vlogo pri strokovnih odločitvah.
- Obstoj jasno opredeljenih strokovnih načel in standardov (Wallace, 1991, str. 185).

Glede na številne dejavnike ter neskončno število njihovih kombinacij in različnih situacij so tudi najbolj izobražene in duhovno zrele osebe pogosto postavljene pred odločitve, ki presegajo njihovo individualno etično veličino. V takih primerih je ustrezno opredeljena poklicna etika, ponavadi formalizirana v kodeksu poklicne etike, izredno pomembna.

2.2.2 Pomen kodeksov poklicne etike

Kodeksi poklicne etike s smernicami oblikujejo in gradijo lik strokovnjaka, ki ni odvisen od trenutnih razmer. S kodeksi je mogoče pri strokovnjakih povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev. Ponujajo temeljne vzorce praktičnega ravnanja in spodbujajo k večjemu zanimanju za etična vprašanja (Sruk, 1999, str. 232).

Na vlogo in pomen kodificiranih pravil pravzaprav opozarjajo kar kodeksi sami. Čeprav vsak poklic sprejme kodeks vedenja, ki je uporaben samo v njegovem delovnem okolju, so splošne lastnosti skupne. Tako na primer kodeks poklicne etike poslovnega finančnika opredeli svoj pomen na spodaj predstavljen način. Cilji kodeksa poklicne etike poslovnega finančnika se lahko smiselno uporabljajo tudi, kadar razmišljamo o kodeksu zunanjih revizorjev.

Kodeksi so:

- vodilo pri opravljanju poklicnih dolžnosti, ki dopolnjujejo zunanje in notranje predpise pravne osebe. Dejanja, ki niso izrecno prepovedana namreč niso nujno tudi etična;
- sodilo za presojo odločanja in ravnanja strokovnjaka iz etičnega zornega kota;
- opora posameznikom pri delovanju v skladu z osebnimi vrednotami in vrednotami okolja;
- pomoč pri doseganju zaupanja nadrejenih in lastnikov;
- pravila o ravnanju, s katerim posameznik prispeva k dolgoročni uspešnosti pravne osebe, v kateri deluje;
- temelj samonadzora za strokovnjake na področju etičnega delovanja;
- prispevek k uveljavljanju stroke in kulture pravne osebe, s tem pa tudi kulturne družbe, ki je skladen s prevladujočimi vrednotami ljudi (Kodeks etike poslovnega finančnika, 2002, str. 129).

Koristi kodeksov so nesporne – poleg omenjene vloge »vodnika« , ki bolj specifično in problemsko kot klasična zakonodaja usmerja strokovnjaka, so pogosto zunanji glasniki aktivnosti, ki jih sprejema stroka v želji po ohranitvi in izboljšanju njene javne podobe (Kelhar, 2003, str. 47).

Kodeksi pa ne nudijo dokončnega odgovora na vprašanja uravnavanja strokovnjakovega delovanja v skladu z etičnimi normami. Etična ureditev v spremenljivih gospodarskih okoliščinah potrebuje prilagodljiva pravila, čemur kodeksi pogosto ne zadostijo. Berlogar zaradi naraščajoče gospodarske dinamike dvomi o njihovi resnični moči, saj je etično odločanje medsebojna interakcija situacijskih in individualnih dejavnikov, katerih posledice težko uravnava kakršenkoli kodeks (Berlogar, 2000, str. 63). V nekaterih primerih sicer lahko zmanjša negotovost etično spornih odločitev, ko izrecno opredeli in zaostri etične standarde, hkrati pa lahko strokovnjaka tudi odvezuje, če nekaterih standardov ne opredeli ali jih opredeli neustrezno.

Temeljna pomanjkljivost kodeksov poklicne etike je njihova togost in iz nje izhajajoča omejena normativna moč. Omejitve, ki jih postavijo, v veliko primerih ne morejo slediti dinamiki, ki jo narekujejo prilagodljiva in spremenljiva družbenoekonomska razmerja (Kelhar, 2003, str. 47). Etični standardi imajo svojo evolucijo in se s časom morajo spreminjati. Profesionalni standardi namreč odražajo socialne, ekonomske, politične in kulturne norme družbe v določenem času. S tem ko se norme in okoliščine spreminjajo, se morajo spreminjati tudi etična pravila. Problem, ki močno zmanjšuje pozitivno vrednost kodeksov, je, da se pravila ponavadi spreminjajo počasneje kot okolje, oziroma bolj ali manj kot reakcija na ugotovljene spremembe v okolju.

Omejenosti kodeksov poklicne etike se zavedajo tudi njihovi snovalci, zato v izdanih navodilih strokovnjake redno napotujejo k ravnanju, ki bi presegalo omejitve kodeksov. Strokovne organizacije, ki kodekse pripravljajo, od strokovnjakov pričakujejo, da v etično nepredvidljivih in v kodeksih neopredeljenih položajih ravnajo v duhu zapisanih načel oziroma jih spodbujajo k samodisciplini, ki presega zahteve zakona in drugih predpisov.

Spoznanje, da ima obstoječa etična ureditev pomembne omejitve in je zato osebna pobuda strokovnjaka še toliko pomembnejša, poudari

pomen strokovnjakovih osnovnih etičnih dolžnosti in odgovornosti. V zvezi z zavedanjem o in delovanjem v skladu z etičnimi načeli Ramovš ugotavlja, da je z vidika poklicne etike temeljna strokovnjakova dolžnost njegovo prizadevanje za čim globlje poklicno znanje (Ramovš, 1996, str. 67). Pri tem poudarja pomen dveh vej poklicnega znanja:

- fenomenološko znanje, ki se nanaša na znanje, povezano s posameznikovim strokovnim področjem, in
- metodično znanje, ki se nanaša na poznavanje delovnih postopkov.

Odločilni sestavini etičnega ravnanja sta strokovnjakovo svobodno hotenje, da v težavnem položaju ravna prav in pošteno, pa tudi njegova etična izkušnja. Dobre navade, osebna usmerjenost v poštenost ter kakovostno in pošteno poklicno ravnanje v preteklosti posamezniku olajšujejo doseganje višje etične ravni.

Kakovost strokovnega dela je rezultat poklicne usposobljenosti in etične zavesti posameznika. Pridobljeno znanje ter stopnja družbenega razvoja postavljata strokovnjaku objektivno mejo etične dolžnosti. Strokovnjakova dolžnost je, da stalno teži k preseganju te meje. Zavezan je k nenehni strokovni rasti, širitvi osebnih etičnih obzorij in odgovornosti. Zakonske rešitve sicer do neke mere omogočajo reševanje strokovnih problemov, vendar sta zapletenost strokovnjakovega odločanja in število njegovih stikov z interesnimi skupinami iz dneva v dan večja, tako da se zahtevajo interdisciplinarni pogledi in obravnave. Strokovnjak mora biti torej sposoben opredeliti komponente zapletenega položaja, ugotoviti njihove medsebojne povezave, prepoznati načine delovanja celotnih sistemov in uvajati celovite rešitve (Kelhar, 2003, str.49).

Moment, ki presega meje izobraževanja ter debate o tem, ali se je etike moč naučiti ali ne, pa je obstoj strokovnjakove moralne obveze, to je osebne odločitve za etično ravnanje. Etična zavest je svojevrstna npravna občutljivost posameznika - sposobnost dojetanja etične razsežnosti v zapletenem položaju. Največja ovira za etično ravnanje je pomanjkanje etične zmožnosti. Pravilne odločitve zahtevajo dvoje - zdravo moralno presojanje in razvijanje premišljenega ravnanja za praktično reševanje problemov (Taylor, 1996, str. 126).

2.3 Neodvisnost revizorja

Predpostavka, da je revizor pri svojem delu neodvisen, je eden od temeljnih kamnov revizijske stroke; brez nje revizijsko delo ne bi imelo smisla. Kot je dejal Arthur Siegel, direktor Odbora za razvoj standardov neodvisnosti (Independence Standards Board): » Neodvisnost revizorja bi morala biti za nas samoumevna. Tako kot je samoumevna varnost naše hrane in vode« (Pitt, 2002).

Podobno pravita Taylor in Gletzen, da je izmed vseh standardov v kodeksu poklicnega vedenja verjetno najpomembnejša neodvisnost, ki se pogosto pojmuje kot sposobnost neoporečnega in nepristranskega delovanja. Brez neodvisnosti se revizija ne more opraviti, ker ima revizor neprimeren odnos do svojih naročnikov in ne more nepristransko potrjevati poštenosti računovodskih izkazov (Taylor, 1996, str.133).

Predpostavka neodvisnosti ima eno težavo. Koncept neodvisnosti je sicer izjemno pomemben za revidiranje, vendar je eden od tistih nejasnih idejnih konceptov, ki ga je težko zreducirati na preprosto razumljivo definicijo (Mautz, 1961, str. 49).

Definicije neodvisnosti sicer obstajajo, nekaj jih navajam tudi spodaj, vendar so ponavadi same po sebi preveč splošne, da bi jih revizorji lahko uporabljali pri svojem vsakodnevnem delu. Problem so regulatorne organizacije večinoma reševale z izdajo dodatnih pojasnil in etičnih stališč, s katerimi naj bi se razjasnila številna vprašanja, ki se pojavljajo pri delu zunanjega revizorja. Ta pojasnila in stališča se v večji meri nanašajo na prepovedi raznih razmerij med naročnikom in revizorjem, opravljanje določenih storitev ipd. Podrobnejša predstavitev regulatornih ukrepov, povezanih z zagotavljanjem neodvisnosti zunanjega revizorja, se nahaja v razdelkih 3.2 in 3.3.

2.3.1 Definicija neodvisnosti revizorja

Definicij neodvisnosti je toliko, kolikor je organizacij, ki se ukvarjajo z revizijo in računovodstvom, in toliko, kolikor je avtorjev, ki so preučevali različne dimenzije obravnavanja koncepta.

Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov definira neodvisnost v dveh razsežnostih:

- neodvisnost mnenja (independence in mind) je stanje uma, ki dovoljuje revizorju, da pripravi mnenja brez pritiska, ki bi imel negativen vpliv na njegovo strokovno presojo, ter dovoljuje posamezniku delovati v skladu z načeli integritete njegove objektivnosti ter strokovnega skepticizma. V smislu neodvisnosti uma je revizor dejansko neodvisen v svojem razmišljanju in delovanju. Neodvisnost uma se v strokovni literaturi označuje tudi s pojmom dejanska neodvisnost.
- neodvisnost po videzu (independence in appearance) se nanaša na izogibanje dejstvom ter okoliščinam, ki so tako pomembne, da bi razumna in dobro obveščena tretja stranka, ki so ji poznane vse pomembne okoliščine, lahko upravičeno sklepala, da so bili integriteta, objektivnost ali poklicni skepticizem pri izvedeni reviziji omajani. Praktično to pomeni, da se od revizijske stroke in revizorja zahteva, ne samo, da mora biti neodvisen, ampak tudi da mora v javnosti, tako v poklicnem kot zasebnem življenju, kazati podobo neodvisnosti (Pendergast, 2002).

V skladu s filozofsko psihološkimi dognanji o velikemu pomenu percepirane realnosti v primerjavi z dejansko realnostjo, se večina ukrepov za zagotavljanje neodvisnosti stroke, osredotoča prav na zagotavljanje neodvisnosti po videzu. Naslednji primer dobro ponazarja logiko razmišljanja o neodvisnosti po videzu. V skladu z zahtevami po neodvisnosti zunanjih revizorjev strokovni organi, katerih naloga je reguliranje stroke v skladu z njenim poslanstvom, postavljajo revizorjem omejitve, ki med drugim izključujejo nekatera razmerja, ki bi lahko škodovala nepristranskosti pri opravljanju revizije in drugih storitev potrjevanja. Primer razmerja, ki navaja k temu, da revizor ne sme opravljati revizije pri naročniku, je finančni delež revizorja v revidiranem podjetju. Če je na primer potrjeni javni računovodja lastnik majhnega odstotka vrednostnih papirjev naročnika revizije, morda ne škoduje njegovi dejanski neodvisnosti, pač pa bi škodovalo videzu neodvisnosti. Posledica je, da neposredno lastništvo vrednostnih papirjev naročnika ponavadi ni dovoljeno.

Pomen percepcije je dobro znan tržnikom pa tudi bančnikom, letalskim družbam idr. Posameznik bo na primer brezskrbno zaupal banki, ki ima urejene prostore, čeprav dejansko morda ni vredna zaupanja, hkrati pa bo imel zelo slab občutek, ko bo sedel v staro, neurejeno letalo, čeprav to dejansko brezhibno deluje.

Nekateri avtorji neodvisnost delijo na neodvisnost revizorja in neodvisnost stroke.

- Neodvisnost revizorja obstaja, kadar je revizor neodvisen pri načrtovanju, preiskovanju in poročanju. Revizorju morajo biti razkriti vsi viri informacij, imeti mora proste roke pri načrtovanju, razkrivanju dejstev, odkritih pri reviziji ter izražanju svojega mnenja. Neodvisni morajo biti sami revizorji pa tudi revizijski dokazi na omenjenih področjih.
- Neodvisnost stroke je pravzaprav predpogoj neodvisnosti posameznega revizorja. Če javnost ne bo verjela v neodvisnost stroke, bo tudi neodvisnost posameznega revizorja brez pomena. Instrumenti zagotavljanja neodvisnosti stroke po videzu so lahko zelo preprosti. Dokazilo o tem, da strokovnjaki delujejo v skladu s kodeksom poklicne etike, je eden najpomembnejših inštrumentov. (Sucher, 2001, str. 821).

Odbor za standarde neodvisnosti (Independence Standard Board) je leta 2000 v Predlogu modela konceptualnega pristopa k zagotavljanju revizorjeve neodvisnosti (Statement of Concepts – A Conceptual Framework for Auditor Independence), izpostavil pet potencialnih groženj revizorjevi neodvisnosti.

Te grožnje so:

- 1 . Grožnja osebne koristi. Tveganje pristranskosti se pojavi, če obstaja možnost, da ima revizijska skupina ali njen član iz odnosa z revizijskim naročnikom finančne ali druge koristi.
- 2 . Grožnja samoocenjevanja. Tveganje pristranskosti se pojavi, kadar član revizijske ekipe pregleduje svoje delo – na primer ugotovitve oziroma presoje preteklih revizij. Tveganje obstaja tako v

primerih, če revizor ocenjuje delo, za katerega je sam svetoval oziroma če ocenjuje svoje delo v smislu, da je bil član revizijske skupine prej zaposlen pri naročniku, in sicer v vlogi direktorja oziroma na drugi poziciji, s katere je lahko vplival na pomembno zadevo pri revizijskem poslu.

- 3 . Grožnja zastopstva. Neodvisnost revizorja je ogrožena, kadar član skupine postane zastopnik naročnikove pozicije ali ji nasprotuje do mere, da je objektivnost dejansko ali po videzu ogrožena.
- 4 . Grožnja tesnih razmerij ali domačnosti. Neodvisnost je ogrožena tudi v primerih, ko zaradi sproščenih odnosov med z naročnikom, revizor postane preveč naklonjen z naročnikovi interesom.
- 5 . Grožnja zastraševanja. Grožnja neodvisnosti se pojavi, kadar član skupine ne more delovati objektivno oz. s poklicnim skepticizmom zaradi dejanskih ali dozdevnih groženj s strani direktorjev ali drugih zaposlenih pri naročniku (McGrath, 2002, str. 4).

3 ZAGOTAVLJANJE NEODVISNOSTI ZUNANJEGA REVIZORJA

3.1 Alternativne rešitve zagotavljanja neodvisnosti revizorja

Osnovno vprašanje, ki se postavlja v zvezi z neodvisnostjo revizorja, je, kako, s kakšnimi mehanizmi zagotoviti, da bodo revizorji pri svojem delovanju dejansko neodvisni, oziroma, kar je vsaj toliko ali še bolj pomembno, da jih bo javnost, do katere nosijo odgovornost, sprejemala kot neodvisne. Enostavnega in enostranskega odgovora na vprašanje ni. Temu botruje dejstvo, da imamo opravka s kategorijo, katere vzročno-posledični model, predvsem zaradi »mehkosti« obravnavane kategorije, ni jasno opredeljiv in še težje dokazljiv.

Čeprav ni empiričnih dokazov o tem, da bi bile revizije neuspešne oziroma da bi investitorji percepirali finančne informacije kot manj kredibilne zaradi pomanjkanja neodvisnosti, so regulatorji prav zaradi javne percepcije vzročne povezave med pomanjkanjem neodvisnosti in neuspešnimi revizijami oziroma celo propadi podjetij sprejeli številna pravila v zvezi z neodvisnostjo revizorjev.

3.1.1 Zagotavljanje neodvisnosti zunanjega revizorja na različnih strokovnih nivojih

Varnostni mehanizmi, ki pomagajo pri zagotavljanju neodvisnosti družbe, obstajajo na treh osnovnih nivojih. To so:

- varnostni mehanizmi, ki jih je vzpostavila stroka, zakonodajno oz. drugo regulativno telo;
- varnostni mehanizmi, ki jih je vzpostavila revizijska družba;
- varnostni mehanizmi, ki jih je vzpostavil revizijski naročnik.

Ukrepi na različnih nivojih so med seboj povezani, soodvisni ali pa se celo prekrivajo. Posamezni mehanizem je lahko vzpostavljen tako na ravni stroke kot tudi na ravni revizijske družbe. Primer varnostnih mehanizmov predstavljajo zahteve po ustrezni izobrazbi, kot vstopnemu kriteriju v stroko, obstoj standardnih in disciplinskih postopkov stroke, opredeljene politike in procesi, ki preprečujejo posameznikom, ki niso del revizijske skupine, vpliv na revizijo itd. (Pendergast, 2002).

Glede na to, ali nadzor nad spoštovanjem pravil, stališč, varnostnih mehanizmov v zvezi z neodvisnostjo, opravljajo člani revizijske stroke ali pa posamezniki, ki z revizijsko stroko nimajo neposredne zveze, ločimo dva sistema regulacije:

- 1 . Sistem samoregulacije. V tem sistemu nadzor nad stroko opravlja stroka sama, na primer strokovna združenja. Govorimo o tako imenovanem »peer review« sistem, v katerem revizorji nadzirajo drug drugega. Do nedavnega je bil tak sistem v veljavi v Združenih državah Amerike, kjer se je nadzor opravljal v okviru Ameriškega inštituta potrjenih javnih računovodij (American Institute of Certified Public Accountants).
- 2 . Sistem neodvisnega nadzornika. V tem sistemu se za nadzornika postavi telo, ki ni neposredno povezano z revizijo, vendar pozna relevantna področja. Telo ponavadi sestavljajo predstavniki javnosti, investitorji, ipd.

3.1.2 Pristopi k zagotavljanju neodvisnosti zunanjega revizorja

Jedro strokovne razprave v zvezi z mehanizmi zagotavljanja neodvisnosti se v prvi vrsti vrti okoli pristopa k zagotavljanju neodvisnosti. V teoriji in praksi se najpogosteje pojavljata dva:

- Zagotavljanje neodvisnosti z vzpostavitvijo sistema pravil oziroma priporočil, ki revizorju ali določajo okvirne smernice ali načela za zagotavljanje neodvisnosti, to je tako imenovani pristop, temelječ na načelih, (principle based approach), ali pa strogo zapovedujejo oz. prepovedujejo točno določene aktivnosti. Slednji pristop je poznan pod imenom pristop absolutnih pravil (rule based approach).
- Zagotavljanje neodvisnosti skozi sistem prostovoljnih ali obveznih razkritij. Pristop temelji na predpostavki, da je razkritje pomembnih informacij lahko ustrezno varovalo, ki potencialno zmanjša potrebo po restriktivnih ukrepih. Če uporabnik informacij ve vse, kar je potrebno vedeti, na primer o direktorju ali revizorju, lahko sam presodi, ali neodvisnost obstaja in ima možnost, da se odloči, kakšna tveganja je pripravljen sprejeti.

Zagovorniki sistema razkritij menijo, da so restriktivni ukrepi dragi ter lahko potencialno celo ovirajo doseganje cilja, kateremu naj bi v osnovi služila – kvalitetnejši reviziji ter finančnemu poročanju. Menijo, da obstaja cenejša alternativa, to je razkritje revizorjevih aktivnosti, ki bi enakovredno vplivala na investitorjevo percepcijo neodvisnosti (Milici Gaynor, 2002, str. 1).

V prid razkritjem govorijo v nadaljevanju opisana dejstva. Raziskave o odgovornosti kažejo na to, da se revizorjevo obnašanje lahko spremeni kot odgovor na razkritja. Zahteva, da revizor eksplicitno poroča o neodvisnem vedenju, poveča odgovornost za njegova dejanja. Glede na to, da ima občutek odgovornosti močan vpliv na obnašanje, zahteva po razkritju namreč navaja k videzu, da je revizor dejansko ali dozdevno, vsaj v Združenih državah Amerike, podvržen tudi odškodnini. S tem se poveča njegova odškodninska izpostavljenost ter tveganje denarne izgube. Večje tveganje odškodninske pravde pa vodi revizorja k objektivnejšemu odločanju. Percepirane spremembe v obnašanju

revizorja naj bi vodile k pozitivnim spremembam v investitorjevem dojetju neodvisnosti. Investitorji lahko percipirajo, da razkritja reducirajo revizorjeve vzpodbude za napačno poročanje, če bodo menili, da bo revizor s tem podvržen dodatnim strokovnim sankcijam, izgubi ugleda in odškodninski odgovornosti (Shockley, 1982, str. 128).

Lisa Milici Gaynor je opravila raziskavo, s katero je preučevala, kakšna so dejanja investitorjev kot odgovor na njihovo dojetje neodvisnosti pri izbiri med pravili, ki omejujejo določene revizorjeve aktivnosti in pravili, ki te aktivnosti sicer dovoljujejo, vendar zahtevajo, da revizorji njihov obseg razkrijejo. Rezultati nakazujejo, da v splošnem investitorji dojemajo razkritje kot bolj učinkovito sredstvo zagotavljanja neodvisnosti revizorja v primerjavi z omejevanjem aktivnosti. Natančneje, investitor meni, da je revizor, ki razkrije svoje aktivnosti oziroma stanja, ki naj bi imele negativen efekt na predpostavko neodvisnosti, bolj neodvisen kot revizor, ki se mu taka aktivnost oziroma stanje prepove. Rezultati kažejo tudi na to, da investitorji upoštevajo revizorjevo udeležbo v aktivnosti na dva načina. Upoštevajo, kako aktivnost vpliva na revizorja finančno ter kakšno je revizorjevo sodelovanje v konkretnem revizijskem projektu. Avtorica ugotavlja, da razkritja niso le komplementarni mehanizem restriktivnim ukrepom, ampak jih, v primerih ko revizorjevo angažiranje ni previsoko, lahko celo nadomeščajo. Raziskava potrjuje tudi predpostavko, da investitorji pri oblikovanju percepcij o neodvisnosti ne upoštevajo zgolj enega faktorja, ampak upoštevajo več dejavnikov in tudi njihove nivoje (npr. višino denarnih nagrad). Ugotovitev napeljuje na dejstvo, da je investitorjeva percepcija več-faktorski koncept, ki ga ni moč obvladovati s trenutno obstoječimi absolutnimi pravili in omejitvami, kar bi bilo potrebno upoštevati pri oblikovanju regulative, ki bi urejala revizorjevo neodvisnost. Raziskava naj bi podala neposreden test učinkovitosti predpostavke o zahtevah po aktivnejši vlogi revizijskih odborov (Milici Gaynor, 2002, str. 4).

Ne glede na povedano se obstoječa praksa, tako zakonska kot tista znotraj stroke same, prvenstveno nagiba k drugemu pristopu, to je zagotavljanju neodvisnosti z vzpostavitvijo sistema pravil, in se predvsem podrobneje ukvarja s posameznimi dilemami in rešitvami znotraj tega sistema. Veljavni sistem je tako bolj ali manj skonstruiran na sistemu določil, ki revizorju prepovedujejo opravljanje določenih nerevizijskih storitev za revizijskega naročnika ter omejujejo finančna,

sorodstvena ali druga razmerja med revizorjem in revizijskim naročnikom (O'Connor, 2002, str. 50).

Znotraj tega sistema pa poteka še en boj, in sicer med zagovorniki pristopa absolutnih pravil na eni, katerega glavni zagovornik so Združene države Amerike, ter pristaši pristopa načel, ki ga podpira Anglija ter mednarodna računovodska skupnost, ki jo zastopa Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov (International Federation of Accountants), na drugi strani (Sucher, 2001, str. 818).

Sistem absolutnih pravil teži k oblikovanju popolne liste pravil, ki strokovnjaku v točno določeni situaciji jasno definirajo, kaj je pravilno in kaj narobe. Glavni zagovornik sistema so Združene države Amerike, kjer je taka praksa opravičljiva z značilnostmi ameriške pravdne družbe. V okolju, ki je močno podvrženo pravdanju, si je težko privoščiti, da gre kaj narobe. Strokovnjaki so sicer visoko izobraženi posamezniki, vendar so še vedno samo ljudje in se pri svojih sodbah lahko zmotijo. Prav zato obstaja težnja k zmanjševanju situacij, v katerih je potrebno presojanje, kar se najlažje doseže s tem, da se čim natančneje določi in zapiše, kaj je prav in kaj narobe (Hughes, 2003, str. 344).

Evropa in svet se na drugi strani nagibata k sistemu načel. Tako Evropska komisija (European Commission), Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov (International Federation of Accountants), kot tudi Zveza evropskih računovodskih strokovnjakov (Federation des Experts Comptables Europeens) podpirajo pristop, ki temelji na neodvisnosti. Pristop predvideva zagotovilo zgolj ključnih načel oziroma priporočil v zvezi s situacijami, ki bi lahko ogrozile njegovo neodvisnost. Revizor mora zavestno razmisliti o tem, ali nek posel vključuje elemente, ki bi dejansko oziroma dozdevno ogrožali upoštevanje temeljnih principov. V kolikor takšna nevarnost obstaja je dolžan vzpostaviti ustrezne varnostne mehanizme, s katerimi bi zmanjšal oziroma odpravil tveganje. Skrajno varovalo, ki ga mora revizor uporabiti, je odstop od posla. Za primere, v katerih varovalnih mehanizmov ni, pa so predvidene tudi določene prepovedi. V prepovedane storitve se tako vključujejo knjigovodske storitve, posamezne storitve vrednotenja ipd. (FEE, 2001).

Glavna prednost pristopa je v tem, da kombinira fleksibilnost s strogostjo na način, ki ga ni moč doseči s pristopom strogih pravil:

- dovoljuje praktično neskončno veliko variacij situacij, ki se pojavljajo v praksi;
- lahko se spoprime s hitrimi spremembami v poslovnem okolju;
- zahteva od revizorja, da aktivno razmisli o vsaki posamezni situaciji in se ne osredotoča zgolj na primere, ki so posebej prepovedani oziroma omejeni. Člani skupine so glede na specifične okoliščine primorani oceniti vsako situacijo posebej, identificirati tveganja ter oblikovati posebej prikrojen načrt dela, s katerim zadostijo zahtevam po zagotavljanju neodvisnosti.

Glavni problem pristopa absolutnih pravil je namreč v tem, da je v hitro spreminjajočem okolju nemogoče sestaviti seznam vseh mogočih groženj neodvisnosti, hkrati pa je izpostavljen nevarnosti ignoriranja groženj, ki niso specifično opredeljene v pravilih. Sicer tudi načelni pristop vključuje primere situacij, vendar so ti zgolj ilustrativne narave in ne predstavljajo popolne liste možnih situacij in ustreznih ukrepov. Pravila so pogosto precej arbitrarna, podvržena različnim interpretacijam, predvsem pa ne morejo ustrezati vsem različnim kombinacijam okoliščin.

Specifične pravila za najpogostejše situacije vključujejo prepoved opravljanja storitev v primeru, ko med revizorjem in naročnikom obstajajo sorodstvene, finančne ali druge vezi, prepoved sprejemanja daril ipd. Zagovorniki menijo, da ima pristop prednosti tudi za uporabnike finančnih izkazov in za naročnika revizije. Za uporabnike finančnih izkazov je koncept bolj jasen in razumljiv kot nepregleden labirint pravil. Naročniki bodo bolje razumeli principe, kako revizorji vzpostavljajo mehanizme ter preprostejša pravila, s čimer se bodo znižali stroški identificiranja tveganj ter interpretacije pravil v določeni situaciji (Pendergast, 2002).

Le redki avtorji so podali inovativnejše predloge, ki presegajo okvir zgodovinske debate o prednostih in slabostih enega ali drugega sistema omejitev. Predlogi vključujejo:

- Model prostega trga. Le-ta zagovarja popolno deregulacijo revizijskega trga. Konkurenčna prednost ali slabost posamezne družbe postane sloves revizijske družbe.

- Pristop javne dobrine. Koncept temelji na ideji, naj se vzpostavi državna revizija brez komercialnega prizvoka (javno dobro).
- Model zaupanja. Zagovarja tezo, naj revizija ne bi bila obvezna. Predpostavilo se bi, da so izkazi pravilni, izvajali pa bi se, tako kot pri davčni reviziji, zgolj občasni kontrolni pregledi (O'Connor, 2002, str. 71).

Vsaka od naštetih alternativ ima svoje zagovornike in nasprotnike ter prednosti in slabosti, ki med drugim variirajo tudi glede na širše poslovno in socialno okolje. Konsenz o "najboljšem" pristopu k zagotavljanju neodvisnosti zunanjega revizorja ni dosežen.

3.1.3 Koristi in stroški regulacije

Tekom zgodovine se je pokazalo, da zanašanje na etično zavest stroke in posameznikov ni zadostno zagotovilo za kvalitetno opravljeno delo in da je postavitve določenih pravil nujna. Glavni cilj regulative revizorjeve neodvisnosti je bil torej že od začetka izboljšati kvaliteto revizij ter povečati kredibilnosti procesa finančnega poročanja. Neposredna korist te, praktično javne, dobrine je nižje informacijsko tveganje ter s tem povezani nižji stroški kapitala za revizijske kliente, nižji pravnostni stroški za računovodske družbe in višji kapital ugleda za računovodsko stroko.

Postavitve pravil ima seveda tudi svoje, neposredne in posredne, stroške. Neposredni stroški se nanašajo na javne in zasebne stroške, ki nastanejo pri vzpostavitvi, izvajanju in nadzoru izvajanja pravil. Posredni stroški se večinoma vežejo na posamezne revizorjeve aktivnosti. Tako, na primer, omejevanje nerevizijskih storitev omejuje revizorjevo pridobivanje specifičnega znanja ter razumevanje klientovega poslovanja in posledično revizijskega tveganja, kar sta pomembna dejavnika kvalitete revizije. Restrikcije seveda zmanjšujejo tudi atraktivnost revizijske stroke, tako da je zaposlovanje in zadrževanje kvalitetnega kadra oteženo. Nezmožnost revizijske hiše najeti kompetentne revizorje posredno vodi k slabši kvaliteti revizij in finančnega poročanja (Albrecht, 2002, str. 48).

Podrobneje so prednosti in slabosti regulative predstavljene pri obravnavi posameznih kategorij odnosov oziroma dejavnikov tveganja v zvezi z revizorjevo neodvisnostjo v razdelku 3.3.

Ugotovitev, da morajo regulatorji zagotoviti, da bodo koristi od uveljavljanja pravil neodvisnosti večje od direktnih in indirektnih stroškov teh pravil je samoumevna. Cilj je torej razviti set pravil, ki bodo zagotavljali visok nivo revizorjeve neodvisnosti, ne da bi pri tem postavljali nepotrebne omejitve na revizorjevo obnašanje (Craig, 1999, str. 4).

3.2 Ureditev zagotavljanja neodvisnosti revizorja v svetu

V nadaljevanju podajam kratek pregled zgodovine urejanja revizije s poudarkom na Združenih državah Amerike ter predstavljam organizacije, ki so bile na tam področju najbolj aktivne.

3.2.1 Zgodovinski razvoj reguliranja revizijske stroke ter neodvisnosti do konca 20. stoletja

Rudimentarne oblike računovodstva so bile poznane že v antičnih časih, ko so trgovci in posestniki v želji po boljšem nadzoru nad sredstvi in transakcijami pregledovali prva »računovodska poročila«. Eden najstarejših računovodskih zapisov je zapis o posestvu antičnega Grka po imenu Apollonius. Ta zgodnji računovodski zapis že vsebuje dokaze o revizijski funkciji. Nakazuje namreč neodvisni pregled knjigovodskih listin, ki so jih hranili služabniki ali sužnji, s katerim se je zagotovilo, da so bile listine točne same po sebi in v skladu z drugimi zapisi ali fizičnimi zalogami, ki so jih listine dokumentirale (O'Connor, 2002, str. 3).

Kot začetek moderne računovodske stroke se navaja delo italijanskega meniha Luca Pacioli-ja »Summa de Arithmetica Geometria Proportioni et Proportininilita« iz leta 1494, s katero je formaliziral in katalogiziral tedanje stanje knjigovodstva. Njegovo delo je omogočalo podjetjem oblikovati smiselne povzetke finančnih izkazov. Moderno računovodstvo se nato vse do 19. stoletja ni razvilo iz osnovnih knjigovodskih funkcij, vendar velja omeniti, da sta bili točnost in integriteta vedno pomembna atributa knjigovodij in računovodij. Vse do industrijske dobe delo teh

strokovnjakov ni imelo pomembnega vpliva na širše okolje. Dramatičen razvoj podjetij iz majhnih partnerstev, ki so jih upravljali lastniki, v korporacije, z velikim številom majhnih lastnikov in delegirano upravljalno funkcijo, ob prehodu iz agrarne v industrijsko družbo je povečalo odvisnost zainteresirane javnosti, delničarjev, managementa, zaposlenih in upnikov, od finančnega poslovanja in aktivnosti teh podjetij. To je izzvalo pritisk na podjetja, naj izdajajo periodična poročila, ločijo kapital in prihodke ter potrdijo točnost evidenc, ki so jih generirale različne enote vse večjih in kompleksnejših organizacij. Slednje so omogočale ravno revizije.

Z razvojem so vse bolj opazna postala tudi dejanja posameznikov, ki so na različne načine zlorabljali korporativno strukturo in goljufali investitorje, tako da je vse očitnejša postala potreba po organizirani regulaciji stroke. Do konca 19. stoletja sta tako Anglija kot Združene države Amerike začeli sprejemati ukrepe, ki bi zmanjšali zlorabe. Prvi zakoni, katerih namen je bil zaščititi lastnike pred neustreznimi dejanji managerjev, so med drugim že zahtevali, da morajo računovodske in revizijske storitve opravljati posamezniki, ki niso direktorji podjetij. Izvajanje zakonov pa je bilo problematično zaradi neurejene infrastrukture stroke; ker specifični standardi in zahteve po kvalifikacijah niso bili izdelani, praksa ni bila posebno učinkovita v boju proti finančnim zlorabam.

Prvi formalni poziv za neodvisno računovodsko stroko je bil del poročila, ki ga je leta 1900 izdala Panožna komisija (Industry Commission), ki jo je ustanovilo Gibanje napredka (Progressive Movement) za namene raziskave širokega spektra vprašanj, ki so se pojavljala v zvezi z imigracijo, delom, poljedelstvom, industrijo in poslovanjem. Gibanje je bilo tisto, ki je uspešno vsililo socialno odgovornost računovodski stroki. V skladu z ideologijo gibanja je tako eno temeljnih načel računovodske stroke postala skrb za moralo in pravičnost ter ponotranjenje ideje o socialni odgovornosti stroke do vseh delov družbe – tako do poslovne kot tudi do politične javnosti. Formalnih zahtev, niti v stroki niti zunaj nje, ki bi zahtevale skladnost s temi dobronamernimi, vendar precej neoprijemljivimi, načeli ni bilo. Kljub temu je sprejetje te ideologije pomenilo prelomni korak v sprejemanju stroke - s tem je namreč računovodska stroka postala podobna ostalim strokam, kot sta na primer medicina in pravo, ki vzpodbuja člane k opravljanju storitev ne zgolj z namenom ustvarjanja dobičkov in bogastva zase, ampak z

zavedanjem, da kot predstavniki razreda posameznikov, ki so sprejeli višjo poklicnost, delujejo v splošno dobro človeštva.

Ameriška računovodska stroka se je formalno začela organizirati leta 1887, ko je 31 članov v New Yorku ustanovilo Ameriško združenje javnih računovodij (American Association of Public Accountants). Leta 1904 je bila organizacija razširjena in preimenovana v Mednarodni kongres računovodij (International Congress of Accountants), leta 1916 pa v Inštitut javnih računovodij (Institute of Public Accountants), ki je štel že 1.150 članov. Leta 1921 je bilo ustanovljeno Ameriško združenje potrjenih javnih računovodij (American Society of Certified Public Accountants) kot krovna organizacija s strani države potrjenih revizijskih družb. V dvajsetih letih preteklega stoletja so se pojavile prve javne kritike računovodske stroke. Kritiki so menili, da je stroka preveč naklonjena interesom managementa, da dopušča preveč fleksibilnosti v finančnem poročanju, ne vztraja pri svojih odločitvah in se s tem izogiba odgovornosti, ki jo ima do javnosti. Pozornost javnosti se je na sisteme finančnega poročanja podjetij še bolj osredotočila po borznem zlomu leta 1929. Menili so, da če bi bila podjetja pod strožjim režimom finančnega poročanja, bi bil temeljni problemi nekaterih podjetij razkriti že prej, s čimer bi se morda zmanjšale špekulacije. Argument je zadoščal za to, da se je kongres Združenih držav Amerike leta 1930 odločil za kreiranje modernega sistema razkritij in sistema revidiranja podjetij, s katerih vrednostnimi papirji se trguje na organiziranih trgih. Leta 1957 se je združena organizacija preimenovala v Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij (American Institute of Certified Public Accountants, v nadaljevanju AICPA).

Prvi zakon, ki ga je kongres sprejel leta 1933 kot odgovor na borzne špekulacije in probleme s prevarami v dvajsetih letih, je bil Zakon o vrednostnicah (Securities Act), ki je reguliral sprejem novih delnic na trg. Za nove delnice na odprti trg je zahteval registracijo pri Komisiji za vrednostnice in borze (Securities and Exchange Commission, v nadaljevanju SEC). V sedanji obliki le-ta zahteva, da mora vsako podjetje, ki registrira vrednostni papir, ki bo ponujen na javnem trgu, predložiti izkaz stanja, ki ga potrdi neodvisni revizor. Leta 1934 sprejeti Zakon o vrednostnicah in borzah (Securities and Exchange Act) regulira sekundarni trg. V okviru tega zakona je kongres identificiral kritično vlogo, ki so jo podjetja, njihovi vrednostni papirji in kapitalski trgi dobili v ekonomiji Združenih držav Amerike do tridesetih let 20. stoletja. V

skladu s tem se je SEC povezala z vrstami potrjenih javnih računovodij, ki so bili aktivno vključeni v finančno poslovanje podjetij, in zahtevala periodično, neodvisno potrjeno finančno poročanje teh podjetij za javno dobro. Problem Zakona je bil, da ni podal definicije, kdo se klasificira kot »neodvisni« javni računovodja, niti ni omenjal neposredne regulacije le-teh. Kongres je očitno verjel, da se lahko zanese na te »neodvisne računovodje«, da bodo delovali v javnem interesu, namesto da bi ustanavljal novo agencijo, ki bi revidirala izkaze teh podjetij. Tako dejanje je bilo verjetno osnovano na slovesu o integriteti in objektivnosti stroke. Vendar je Kongres s tem, ko je zahteval od revizije naj ravnajo v imenu javnosti, hkrati pa pobirajo provizije za revizijske storitve od naročnika, spregledal revizorjevo pobudo k integriteti in objektivnosti, ki je izvirala iz tradicionalnega odnosa s klientom, v katerem je bil revizor zaupanja vreden in zaupen svetovalec (zgolj) podjetja. Namesto tega je Kongres pravzaprav podredil pooblaščenega javnega računovodjo javnosti - zahteval je, naj zagotavlja storitve kot da bi delali za javnost in državo, čeprav so jih najela in plačala podjetja, katerih izkazi so bili predmet revidiranja.

Z razmahom poslovanja ter pritiski javnosti je regulativa postajala vse strožja, SEC pa vse aktivnejša. SEC je podrobneje specificirala zahteve finančnega poročanja, ki se jih morajo držati podjetja, katerih vrednostni papirji kotirajo na ameriških borzah (Schroeder, 1998)

SEC-jeva pravica definirati, kdo je neodvisni revizor, ji je dala možnost regulacije revizorjev v smislu določanja, kdo lahko izvaja obvezno revizijo.

S tem ko so podjetja rasla in postajala kompleksnejša ter pomembnejša, je izvedba revizije postala pomemben vir vsakoletnega zaslužka pooblaščenih javnih računovodij. Hkrati se je pojavila še priložnost nuditi celo vrsto nerevizijskih storitev in vprašanja o neodvisnosti revizorjev so postala bolj zapletena. V odgovor na tako stanje je SEC razvila paleto pravil, s katerimi so morale biti revizijske družbe usklajene, če so želele biti neodvisne in s tem opravljati revizije za podjetja, registrirana pri SEC.

Komisija je jasno podprla koncept neodvisnosti revizorja po videzu. SEC ne priznava revizorja za neodvisnega v odnosu do revizijskega klienta, če revizor dejansko ni sposoben, ali pa bi razumni investitor, ki bi mu

bila znana vsa pomembna dejstva in okoliščine, sklepal da revizor ni sposoben oblikovati objektivne in nepristranske sodbe v zvezi z vsemi zadevami, vključenimi v revizijsko delo. Pri odločanju, ali je revizor neodvisen, SEC upošteva vse relevantne okoliščine, vključno z vsemi razmerji med revizorjem in klientom, ne samo tistih, ki se nanašajo na poročila, vložena pri SEC.

Koncept »objektivne navidezности« bazira na standardu »razumskega« investitorja ker meni, da je revizorjeva neodvisnost ogrožena tako v primeru, ko obstajajo neposredni dokaz o subjektivni pristranskosti, kot je na primer priznanje revizorja, kot tudi v primeru, kar je najpogosteje, ko obstajajo dokazi in okoliščine, ki demonstrirajo, v povezavi z objektivnim standardom, da revizor ne bi bil sposoben delovati brez predsodkov.

SEC je svoj pristop k zagovoru neodvisnosti revizije zgradila na oblikovanju sistemu kategorij odnosov, ki omejujejo revizorjevo neodvisnost.

Ker osnovna definicija dopušča precej proste roke individualni interpretaciji, je SEC pripravila štiri vodilna načela interpretacije posameznih situacij. Ta načela vključujejo vprašanja ali revizorjev odnos ali opravljanje storitev:

- kreira skupen ali konflikten interes med revizorjem in klientom;
- postavlja revizorja v situacijo, v kateri revidira svoje lastno delo;
- rezultira v situaciji, v kateri revizor deluje kot manager ali zaposlenec v podjetju naročnika;
- Postavlja revizorja v pozicijo, v kateri mora biti zastopnik revizijskega naročnika.

Na osnovi teh načel je sestavila listo specifičnih primerov, ki definira in prepoveduje finančna, zaposlitvena, poslovna in druga razmerja, ki bi lahko ogrozila neodvisnost revizorja. Lista vsebuje tudi seznam storitev, ki so v skladu z zahtevami po dejanski in navidezni neodvisnosti revizorja, prepovedane. Sem sodijo med drugim knjigovodske storitve oziroma druge storitve, vezane na naročnikove

računovodske listine in izkaze, oblikovanje in implementacija finančnih informacijskih sistemov, storitve vrednotenja, aktuarske storitve, storitve notranje revizije, poslovanje, pravne storitve ipd. (Komisija za vrednostnice in borze, 2003).

Ureditev, ki jo je SEC vzpostavila v prvi polovici 20. stoletja se do konca stoletja ni spremenila (Pitt, 2002).

3.2.2. Organizacije, ki so aktivno vključene v problematiko zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti

3.2.2.1 Komisija za vrednostnice in borze (Securities and Exchange Commission –SEC)

Vloga SEC pri reguliranju računovodskega in revizijskega področja je v grobem podana zgoraj, zato naj na tem mestu zgolj kratko opišem namen in organizacijo Komisije za vrednostnice in borze.

Misija SEC je zavarovati investitorje in vzdrževati integriteto trga vrednostnih papirjev. Naloge opravlja 3100 zaposlenih, združenih v pet komisariatov, štiri divizije in 18 pisarn.

Naloge s področja računovodstva in revizije so v pristojnosti pisarne glavnega računovodja (Office of the Chief Accountant), ki je glavni svetovalec SEC za področje računovodstva in revizije (Komisija za vrednostnice in borze, 2003).

3.2.2.2 Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov (International Federation of Accountants – IFAC)

Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov (v nadaljevanju IFAC) je globalna organizacija s področja računovodske stroke, ki pod svojim okriljem združuje 159 organizacij iz 118 držav sveta. Ustanovljeno je bilo leta 1977 z namenom razvijati stroko, zagotavljati standarde visoke kvalitete na globalnem nivoju, da bi bila v interesu javnosti sposobna zagotavljati storitve na konsistentno visokem kvalitetnem nivoju. Kot predstavnik mednarodne stroke predstavlja skupno mnenje svojih članic.

Misija združenja je služiti javnemu interesu, krepiti mednarodno računovodsko stroko in prispevati k razvoju močnega svetovnega

gospodarstva. Javnemu interesu služi z kreiranjem standardov s področja revidiranja, izobraževanja, etike ter finančnega poročanja, zagovarjanjem transparentnosti in harmonizacije finančnega poročanja ter oblikovanjem praktičnih smernic za delovanje računovodskih strokovnjakov.

V okviru IFAC deluje Odbor za mednarodne revizijske standarde in standarde potrjevanja (International Audit and Assurance Board – IAASB). Misija Odbora je vzpostavitev standardov, ki bi izboljšali kvaliteto revidiranja ter sorodnih storitev ter usmerjali k usklajenemu delovanju stroke po celem svetu. S tem naj bi se povečalo tudi zaupanje javnosti v stroko ter percepcija, da stroka dejansko služi javnemu interesu. V letu 2001 je odbor sprejel kodeks etike za računovodske strokovnjake (IFAC Code of Ethics for Professional Accountants), ki naj bi predstavljal osnovo oziroma vzorec za vzpostavitev kodeksov etike v posameznih državah (Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov, 2003).

3.2.2.3 Evropska zveza računovodskih strokovnjakov (The Fédération des Experts Comptables Européens - FEE)

Evropska zveza računovodskih strokovnjakov (v nadaljevanju FEE) je bila ustanovljena leta 1986 kot naslednik Evropskega združenja računovodskih, ekonomskih in finančnih strokovnjakov (Union Européenne des Experts Comptables, Economiques et Financiers) ter Skupine računovodskih strokovnjakov CEE (Groupe d'Etudes des Experts Comptables de la CEE), ki sta služili interesom evropske računovodske stroke od leta 1951 oziroma 1961 dalje. Zveza nastopa kot predstavnik računovodske in revizijske stroke v Evropi. Združuje 41 strokovnih teles iz 29 držav.

Zveza je eden izmed pomembnejših igralcev za področje revizijske stroke ne samo na področju Evrope, kjer redno sodeluje z Evropsko komisijo, ampak tudi na svetovnem nivoju, kjer dejavno sodeluje z Mednarodnim združenjem računovodskih strokovnjakov in Mednarodnim odborom za revizijske standarde. Njene aktivnosti presegajo okvire revizijske stroke in posegajo na področja računovodstva, etike, bančništva, zavarovalništva ter davčnega in gospodarskega prava (Zveza evropskih računovodskih strokovnjakov, 2003).

3.2.2.4 Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA)

Začetek organiziranega združevanja potrjenih javnih računovodij v Združenih državah Amerike sega v leto 1887, ko je bila v New Yorku ustanovljena Ameriška zveza javnih računovodij. Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij v današnji strukturi ter z obstoječimi nalogami od leta 1957. V organizacijo so prostovoljno vključeni revizorji iz vseh zveznih držav. Inštitut zelo aktivno posega na vsa strokovna področja revizije, računovodstva in davkov preko trinajstih odborov, ki se ukvarjajo s posameznimi tematskimi sklopi. Med drugim v okviru Inštituta delujejo Odbor za etiko (Professional Ethics Executive Committee), Odbor za kontrolo (AICPA Peer Review Board), Odbor za sprejemanje standardov revidiranja (Auditing Standards Board) ter Odbor za usklajevanje z zahtevami SEC (SEC Practice Section Executive Committee) (Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij, 2003).

Z vidika zagotavljanja kredibilnosti stroke se aktivnosti AICPA osredotočajo na šest ključnih področij. To so področje regulative, izboljšanja finančnega poročanja, raziskav, izobraževanja, promoviranja učinkovitega in močnega sistema upravljanja podjetij ter večjega poudarka na notranjih kontrolnih sistemih (Melancon, 2002, str. 2).

3.2.2.5 Odbor za revidiranje (Committee on Auditing)

Je bil ustanovljen leta 1998 v okviru Evropske komisije. Odgovoren je za razvoj revidiranja, izboljšanje kakovosti revidiranja ter tesnejšo povezavo med revizijsko stroko in oblastmi v državah članicah Evropske unije. Odbor deluje na področjih zunanjega zagotavljanja kakovosti, revizijskih standardov ter revizorjeve neodvisnosti.

Na podlagi dela Odbora za revidiranje je Evropska komisija izdala Priporočila o zagotavljanju kakovosti za zakonskega revizorja v Evropski uniji (Recommendation on Quality Assurance for the Statutory Auditor in EU) ter Priporočilo o neodvisnosti zakonskega revizorja v evropski uniji (Recommendation on Statutory Auditors Independence in the EU) (Odar, 2003, str. 13).

3.2.2.6 Odbor za standarde neodvisnosti (Independence Standards Board –ISB)

Odbor je bil ustanovljen leta 1997 kot skupni projekt SEC in AICPA izključno za namene proučevanja problematike neodvisnosti. Cilj odbora je bil vzpostavitev standardov neodvisnosti za revizorje javnih podjetij, z namenom služiti javnemu interesu ter ščititi zaupanje investitorjev v kapitalske trge (Myring, 2003, str. 31). Odbor je pripravil predlog pristopa k zagotavljanju neodvisnosti, ki temelji na načelih, kar je bilo v nasprotju z veljavno prakso Združenih držav Amerike (Taylor, 2003, str. 258). Odbor je bil razpuščen leta 2001.

3.2.3 Dogodki, ki so narekovali potrebo po spremembah

Vzpostavljeni sistemi regulacije revizijske oziroma računovodske stroke se od njihove prve vzpostavitve v tridesetih letih 20. stoletja pa do konca 20. stoletja niso bistveno spremenili, medtem ko je bil razvoj revizijskega in širšega poslovnega okolja hiter.

Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov navaja dve skupini dejavnikov, ki posredno spremljajo vlogo in pomen sodobnega računovodstva (IFAC, 2003b):

- makro dejavniki (globalizacija konkurence, trgov proizvodov in storitev ter finančnih trgov, razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije, ekonomija znanja, odgovornost civilni družbi) ter
- spremenjeno poslovno okolje (kratki življenjski cikli proizvodov, naraščajoča moč kupcev, prilagodljivi organizacijski ustroji, spremenjeni delovni vzorci, poudarjena osrednja sposobnost organizacije, naraščajoč pomen strateškega odločanja).

Dve spremembi imata še posebej pomemben vpliv na percepcijo revizorjeve neodvisnosti:

1. Konkurenca pri pridobivanju in ohranjanju revizijskih poslov je močno eskalirala.

Pred približno 15-20 leti so se začeli revizorji aktivno boriti za kliente. Konkurenca je seveda vključevala cenovno konkurenco, ki je posledično vodila k manjšanju profitov, ki jih je prinašala revizijska dejavnost, in, kot menijo nekateri, k zmanjševanju stroškov ter zniževanju količine resursov, ki so jih revizijske hiše namenile za revizijo. Vse to je privedlo v situacijo, v kateri revizorji hrepenijo po dodatnem poslu. Tega se zavedajo tudi klienti in povečujejo zahteve do revizorjev. Revizorji so tako še bolj omejeni s časom in naporom, ki ga namenijo reviziji in ujeti v začaran krog. Podobno ugotavlja tudi Taylor, ki pravi, da je se je v zadnjih 25 letih revizorjevo okolje precej spremenilo. V šestdesetih letih je bilo to okolje nekako omejevalno. Potrjenim javnim računovodjem na primer ni bilo dovoljeno komercialno oglaševanje, prav tako se jim ni bilo dovoljeno potegovati za naročnike drugih potrjenih javnih računovodij, niti ni bilo dovoljeno delovanje v obliki delniških družb. Skrivanje za kapitalsko družbo z omejeno odgovornostjo je bilo neprimerno. Do konca sedemdesetih so praktično izginile vse prejšnje prepovedi, s čimer se je pojavilo tudi bolj odkrito tekmovalno okolje. Dovoljene so bile skorajda vse oblike oglaševanja in pridobivanja naročnikov, če le niso bile lažne, varljive ali zavajajoče, dovoljena je odkrita tekma za naročnike, delovanje v obliki kapitalske družbe je postalo sprejemljivo. To je povzročilo, da so potrjeni javni računovodje začeli delovati na tako imenovani komercialni način, to je z vztrajnim ponujanjem nizkih cen naročnikom in z javnim potegovanjem za naročnike drugih potrjenih javnih računovodij. Seveda je težko na splošno oceniti, ali so bile prej omenjene spremembe v okolju potrjenih javnih računovodij koristne ali škodljive. Dobra plat sprememb se kaže v povečanju konkurenčnosti, kar je morda prisililo potrjene javne računovodje, da so postali bolj učinkoviti in naklonjeni stikom z javnostjo. Povsem možno je, da se zaradi tega javnost sedaj bolj zaveda vloge potrjenega javnega računovodje v družbi. Slaba plat komercializacije revizijskih podjetij je večja verjetnost, da se bo družba več ukvarjala s poslovno platjo svojega delovanja na račun strokovnosti in javnih koristi (Taylor, 1996, str. 128).

Pritisk, ki ga čutijo partnerji, managerji ali revizorji v nekaterih firmah je posebljen v filozofiji »izgubi-klienta-izgubi-službo«. V takih podjetjih so bili partnerji brez klientov označeni kot neproduktivni in so odpuščeni.

2. Revizorji se pogosto znajdejo v situaciji, ko so del ogromnih (multi)nacionalnih organizacij, ki predstavljajo supermarket za ne-

revizijske storitve in predstavljajo večje priložnosti za potencialni konflikt interesov. V odgovor na nizke profitne marže revizijskih poslov, so se revizijske hiše vse pogosteje obračale k drugim, bolj dobičkonosnim, storitvam.

»Piko na i« omajanemu javnemu zaupanju so dodali tako imenovani veliki računovodski škandali, povezani s propadom svetovnih korporacij, kot so Enron, WorldCom, Tyco, Adelphia Communications, Vivendi in drugi. Škandali so bili redno obravnavani neposredno z vlogo revizorjev, predvsem z njihovo neodvisnostjo, tako da je javnost začela izgubljati zaupanje v točnost in pravilnost finančnih informacij, ki jih stroka zagotavlja in potrjuje. Vsi člani verige finančnega poročanja, tudi revizijska stroka, so na situacijo reagirali s številnimi spremembami, dopolnitvami ter prenovami pravil (Stevanoff, 2003, str. 19). Med njimi so v javnosti izstopale prav reforme na področju neodvisnosti revizorjev.

3.2.4 Spremembe regulative, povezane z neodvisnostjo zunanjega revizorja

3.2.4.1 ZDA

30. julija 2002 je kot odgovor na škandalozno finančno poročanje predsednik Združenih držav Amerike, George Bush, podpisal Sarbanes-Oxley-ev zakon (Sarbanes-Oxley Act), ki predstavlja najobsežnejšo in verjetno najpomembnejšo spremembo zakonodaje, povezane z reguliranjem podjetij, ki kotirajo na borzah Združenih držav Amerike, od tridesetih let 20. stoletja dalje. Sarbanes Oxley postavlja nove standarde korporativne odgovornosti ter predvideva stroge kazni za dejanja, ki bodo škodovala javnemu interesu. Zakonodaja obsega 11 poglavij, katerih vsebina sega od večjih odgovornosti za revizijske odbore do hujših kriminalnih kazni za kriminal belih ovratnikov. Glavni namen zakonodaje je ponovno vzpostaviti kredibilnost računovodske stroke, kapitalskega trga ter korporativne sfere.

Ne glede na to, da se je stara ureditev kritizirala ravno zaradi prevelikega števila raznih pravil (Levitt, 2000), pa tudi nova zakonodaja sledi ustaljeni praksi. Zakonodaja se ukvarja predvsem s postavitvijo pravil in prepovedi v zvezi z aktivnostmi, ki jih revizor ali mora izvajati

ali pa ne sme izvajati. Uvedene so bile obvezne menjave revizorjev. Največ dva revizorja partnerja, ki vodita revizijo, za naročnika ne bosta smela opravljati revizijskih storitev več kot pet let. Temu obdobju sledi petletna prekinitev. Drugi revizorji partnerji bodo lahko opravljali revizijske storitve za istega naročnika sedem let, čemur bo sledila dvoletna prekinitev. Pravila menjave ne veljajo za majhna revizijska podjetja z manj kot petimi naročniki in desetimi revizorji. Zakon posega tudi na področje opravljanja nerevizijskih storitev. Revizor pri revidirani družbah ne sme opravljati storitev notranje revizije, knjigovodenja, aktuarskih storitev, razvijanja in uvajanja finančnih informacijskih sistemov, vrednotenja osnovnih sredstev, kadrovskega svetovanja ter izvajanja nalog managementa. Revizijska podjetja bodo še naprej lahko izvajala storitve davčnega svetovanja in načrtovanja, vendar bo moral storitve odobriti revizijski odbor (Horvat, 2003, str. 165).

Ameriško računovodsko stroko in revizijska podjetja je v preteklosti urejeval Ameriški inštitut pooblaščenih javnih računovodskih strokovnjakov (AICPA), zaradi nedavnih računovodskih škandalov pa se je pojavila zahteva po neodvisni organizaciji, ki bi opravljala nadzor ter povrnila stroki nekdanji ugled. V skladu z določili Sarbanes-Oxley-evega zakona je bil leta 2003 ustanovljen Odbor za nadzorovanje javnih računovodskih podjetij (Public Company Accounting Oversight Board - PCAOB), ki je kot najvišja revizijska organizacija pooblaščen, da lahko posega v urejanje revizijskega poklica. Odbor v okviru svojega delovanja izvaja nadzor, sprejema disciplinske ukrepe ter je odgovoren za izvajanje zunanje kontrole revizijskih družb, ki so pri njem registrirane (Hauptman, 2003, str. 49).

Ustanovitev Odbora spreminja paradigmo regulacije računovodske stroke iz sistema samoregulacije in »peer review« na sistem neodvisne kontrole s strani telesa, ki ima preiskovalno in disciplinsko moč.

Odbor bo opravljal redne preglede računovodskih in revizijskih podjetij vsake tri leta. Pregledi bodo obsegali pregled delovanja revizijskega podjetja in ovrednotenje ureditve nadzora kakovosti. Izvajali se bodo tudi izredni pregledi. Kršitve se bodo obravnavale najprej z zaslišanjem revizijske družbe ali revizorja, potem pa se bo določila tudi primerna kazen.

3.2.4.2 Evropa in svet

Vse pomembnejše svetovne organizacije, ki zagotavljajo vodila ter izvajajo nadzor nad revizijsko stroko, so na dogajanja v okolju hitro reagirale. Evropska komisija je v Sporočilu Komisije Svetu in Evropskemu parlamentu o okrepitvi zakonskega revidiranja v EU (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Reinforcing the Statutory Audit in the EU) pripravila sklop predlogov za izboljšanje kakovosti obveznega revidiranja v Evropski uniji. Predlogi so del širšega načrta Evropske komisije o prenovi gospodarskega prava in upravljanja podjetij. Deset prednostnih nalog, s katerimi bi se izboljšala kakovost revidiranja, zavarovali vlagatelji in ponovno pridobilo zaupanje javnosti v revizijsko stroko se lahko razdeli na kratkoročne in srednjeročne naloge.

Prednostne naloge v kratkoročnem obdobju naj bi bile:

- Posodobitev 8. direktive. Novo, na načelih temelječo, direktivo naj bi upoštevali vsi revizorji v Evropski uniji, vključevala pa naj bi načelo javnega nadzorstva, zunanjega zagotavljanja kakovosti, revizorjeve neodvisnosti, kodeksa etike, revizijskih standardov, disciplinske kazni ter imenovanja in odpustitve zakonskega revizorja.
- Obvezna uporaba Mednarodnih standardov revidiranja za vse revizije, opravljene v državah Evropske unije bo začela veljati leta 2005.
- Uvajanje infrastrukture, ki bo zagotavljala delovanje revizije. Predvidena je ustanovitev Odbora za nadzor nad delovanjem revizorjev (Audit Regulatory Committee). Sedanji Odbor za revidiranje (Committee on Auditing), ki ga sestavljajo predstavniki stroke in zastopniki javnega interesa, pa se bo preoblikoval v Svetovalni revizijski odbor (Audit Advisory Committee), ki ga bodo sestavljali predstavniki držav članic.
- Okrepila se bo funkcija javnega nadzorstva nad revizijsko funkcijo. Javno nadzorstvo se bo izvajalo na nivoju držav članic, okvire in ukrepe pa bo določila Evropska komisija (Odar, 2003, str. 14).

V srednjeročnem obdobju bo Evropska komisija težila k zagotovitvi večje preglednosti delovanja revizijskih družb in njihovih povezav, aktivnejše urejala delovanje na področju upravljanja podjetij, pri čemer naj bi se zlasti krepila vloga revizijskih odborov ter notranjih kontrol. Aktivno bo delovala tudi na področju revizorjeve neodvisnosti ter kodeksa poklicne etike ter sodelovala pri reviziji kazenskih postopkov (Horvat, 2003a, str. 117).

Evropska komisija je sicer s pospešenimi aktivnostmi na področju reguliranja revizijske stroke začela že prej - maja leta 2002 objavila Predlog o revizorjevi neodvisnosti (Recommendation on Auditor Independence), leta 2003 pa še Obvestilo o krepitvi zunanje revizije v Evropski uniji (Communication on Reinforcing Statutory Audit in EU).

FEE je že leta 1998 svoj pogled na temo predstavila v delu Neodvisnost in objektivnost zakonske revizije – temeljni principi (Statutory Audit Independence and Objectivity – Common Core of Principles), v katerem zagovarja pristop k zagotavljanju zunanje neodvisnosti revizorjev, temelječ na načelih. Načela naj bi dopolnjevale smernice, omejitve ter prepovedi, ki bi se nanašale na najpogosteje pojavljajoče se praktične situacije. V letu 2001 je izdala novo mnenje »The Conceptual Approach to Protecting Auditor Independence«, z namenom osvetliti razumevanje koncepta, predstavljenega leta 1998. Leta 2002 je podprla pozicijo Evropske komisije, ki prav tako zagovarja na načelih temelječ pristop k zagotavljanju neodvisnosti zunanjega revizorja.

Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov (IFAC) je avgusta objavilo poročilo Ponovna vzpostavitev javnega zaupanja v računovodsko poročanje: mednarodni vidik (Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting: An International Perspective). Priporočila poročila temeljijo na temeljnih predpostavkah:

- Verodostojnost računovodskega poročanja je cilj v vsaki državi in na mednarodni ravni, zato so potrebne aktivnosti na obeh ravneh
- Da bi se povečala verodostojnost računovodske informacije je potrebno delovanje v vseh členih verige zagotavljanja računovodskih informacij.

- Za ponovno vzpostavitev zaupanja v finančno poročanje je potrebo vzpodbujati popolnost in celovitost računovodskih informacij.

Združenje je izdalo tudi Predlog prenovljenega kodeksa etike za računovodske strokovnjake (Proposed Revised Code of Ethics for Professional Accountants), v katerem zagovarja načelni pristop k zagotavljanju neodvisnosti revizorja in določa, da članice ne bodo smele sprejeti manj strogih standardov, razen če jim bo to onemogočal zakon. S tem praktično spreminja vlogo trenutno obstoječega kodeksa. Ta namreč predstavlja zgolj vzorec kodeksa, ki naj bi mu države članice sledile, novi kodeks pa naj bi bil standard, s katerim se morajo uskladiti vse članice IFAC. Osnutek kodeksa razširja usmeritve za posamezne računovodske strokovnjake s poudarjanjem neodvisnosti, nepristranskosti, zaupnosti in poklicu primerne obnašanja. Poudarja nevarnosti in tveganja, ki so jim izpostavljeni revizorji pri svojem delu.

3.3 Opredelitev osnovnih dejavnikov zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti

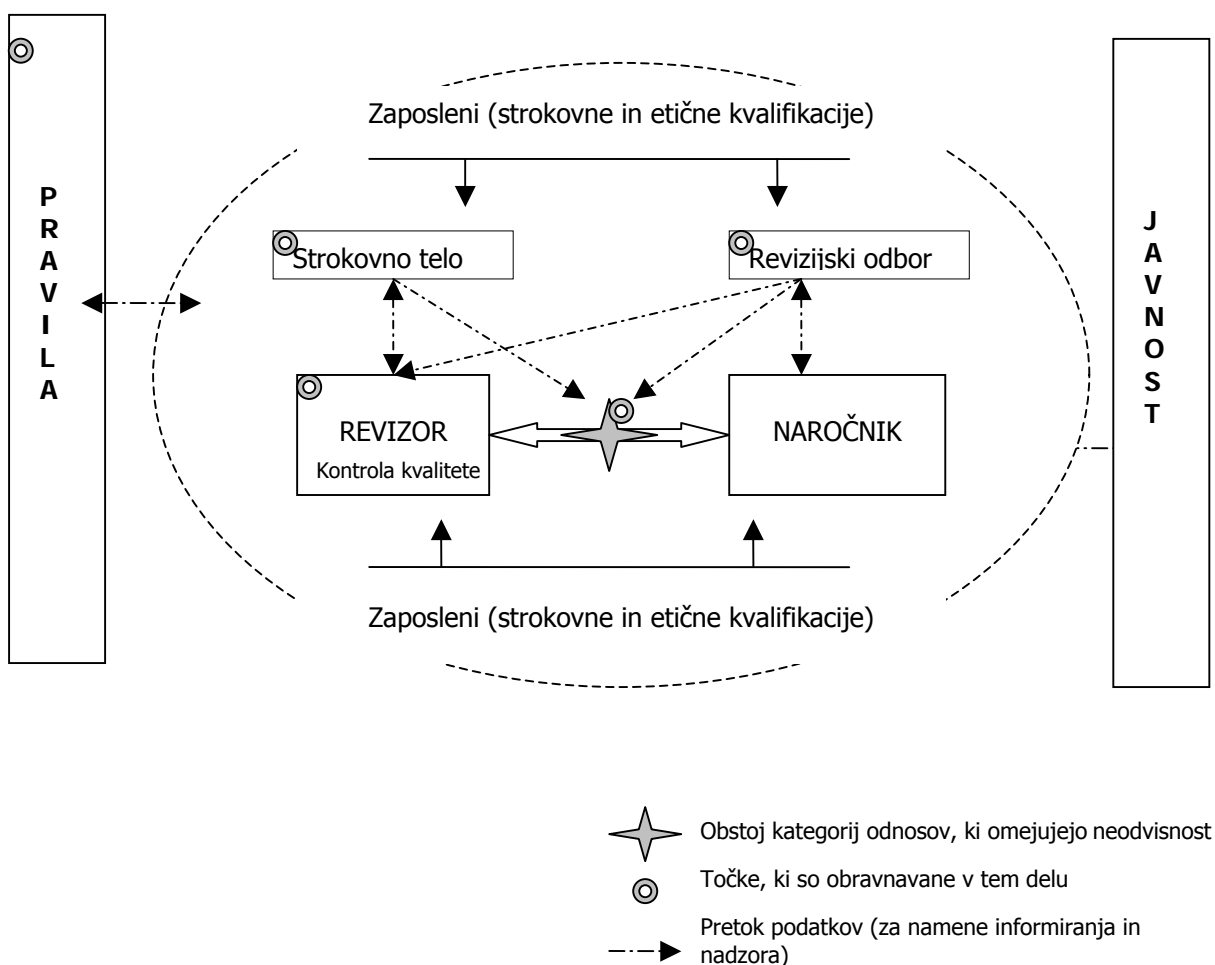
Upošteva se zgornje ugotovitve ter trenutno obstoječo regulativno prakso, so za zagotavljanje neodvisnosti revizorja kritični sledeči momenti:

1. Obstoj ter praktično uveljavljanje pravil, bodisi s strani zakonodajalca, bodisi s strani ustreznih strokovnih organov. V kategorijo pravil sodijo zakoni, pravilniki, kodeksi in drugi predpisi ter mehanizmi nadzora nad vzpostavljanjem ter izvajanjem postopkov, ki jih zahtevajo pravila.
2. Zagotavljanje strokovne in etične kvalitete zaposlenih, ki opravljajo poklic revizorja.
3. Obstoj in delovanje sistemov kontrol kvalitete v revizijski hiši.
4. Obstoj in delovanje kontrolnih organov pri naročniku revizije oziroma v obstoječem sistemu upravljanja podjetij. V tej funkciji je še posebej pomembna vloga revizijskega odbora.

5. Reguliranje kategorij odnosov, ki omejujejo neodvisnost revizorja. Kategorije odnosov, ki so predmet omejitev vključujejo finančna, poslovna, zaposlitvena ter osebna razmerja. V okvir poslovnih razmerij uvrščam tudi problematiko nudenja nerevizijskih storitev revizijskim naročnikom.

Opisane odnose prikazujem tudi shematično (glej sliko 1 spodaj).

Slika 1: Osnovni dejavniki zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti.

Vir: Lastna izdelava.

V nadaljevanju podajam oris problematike zgoraj opredeljenih kategorij, ki predstavljajo jedro strokovne debate v zvezi z reguliranjem neodvisnosti revizorja.

3.3.1 Vzdrževanje kvalitete zaposlenih

Družbeno odgovorni poklici v prvi vrsti zahtevajo strokovno in etično izoblikovano osebnost, ki je sposobna zavriniti in preseči koristi in želje, ki nasprotujejo njenemu osnovnemu poslanstvu. Od strokovnjaka se pričakuje preseganje povprečnosti – zahteva se odličnost (Kelhar, 2002, str. 55). Glavno vprašanje je, na kakšen način zagotoviti, da revizijo opravljajo pravi strokovnjaki. Mehanizmi zagotavljanja kvalitete zaposlenih so:

- določila, da smejo revizijske družbe zaposlovati samo zaposlene z določeno stopnjo izobrazbe;
- zahteve po dodatnem, strokovno specifičnem, izobraževanju revizorjev.

Dejstvo, da je posameznik dobro izobražen, samo po sebi seveda ne zagotavlja, da bo tudi etičen. Zahteva po izobraževanju kadra sloni na predpostavki, da je verjetnost, da bo posameznik deloval etično, večja, če je bil o tem poučen.

Eden od pomembnih dejavnikov pridobivanja kvalitetnih kadrov v stroko je povečevanje privlačnosti poklica. Glede na negativno publiciteto, ki je bila v zadnjih letih deležna stroka je slednje praktično najtežje izvedljivo.

3.3.2 Nudenje nerevizijskih storitev naročnikom revizije

Opravljanje nerevizijskih storitev naročnikom je v javnosti najpogosteje omenjana kategorija, zaradi katere naj bi bila revizorjeva neodvisnost ogrožena. Percepcija sloni na dveh predpostavkah:

- da revizor zaradi strahu pred izgubo prihodkov in dobičkov iz naslova nerevizijskih storitev ne bo deloval neodvisno (Gietzmann, 2002;
- do bo revizor revidiral svoje lastno delo, to je rešitve, ki jih je sam predlagal v okviru opravljanja nerevizijskih, na primer svetovalnih, storitev (Ashbaugh, 2002, str. 5).

Klasičen zgled je opravljanje svetovalnih storitev poslovodstvom naročnikov revizije. Nekatere izmed teh storitev so naravno nadaljevanje revizijskih storitev, ker poslovni krogi iščejo pri potrjenih javnih računovodjih različne finančne nasvete. Taki so nasveti o predračunu in sistemih stroškovnega računovodstva. Druge vrste svetovalnih storitev poslovodstvom lahko porajajo vprašanja o navzkrižju koristi (Taylor, 1996, str. 128).

Čeprav ni neposrednih dokazov, ki bi potrjevali tezo, da posamezna revizija ni uspela zaradi nujenja nerevizijskih storitev, so se v praksi pojavili različni načini za povečevanje dejanske ali dozdevne neodvisnosti revizorja zaradi opravljanja nerevizijskih storitev (Defond, 2002, str. 1269; Ruddock, 2002; Frankel, 2002).

Najbolj razširjena rešitev je prepoved opravljanja določenih storitev, ki pa ni brez stroškov. Naročnik realizira dodatne stroške, če svetovalno storitev zanj opravi nekdo, ki ne pozna njegovega poslovanja. Dejstvo je namreč, da je revizor tisti, ki najbolje pozna podjetje ter zato določene storitve lahko opravi najučinkoviteje in najkvalitetnejše, gospodarno in po konkurenčnih cenah. Prepoved ima negativen efekt tudi na delo revizorjev. Revizor izgubi koristi, ki mu jih prinaša multidisciplinarni pristop k poslovanju podjetja - nerevizijske storitve nedvomno povečujejo poznavanje naročnikovega poslovanja ter s tem tudi kvaliteto revizije in pripravljenih informacij. Zagovorniki menijo, da zunanji uporabniki storitev v tem, da je storitev opravil revizor, vidijo celo večje jamstvo za kakovost, saj revizijski standardi in etična načela, ki jih mora spoštovati, še dodatno zagotavljajo, da bo storitev opravil nepristransko in kakovostno (Skupina avtorjev, 2001, str. 13).

Še posebej je nevarna popolna prepoved nerevizijskih storitev v primeru, da revizor tekom pregleda na primer odkrije pomembno pomanjkljivost notranjih kontrol, pa podjetju ne sme svetovati, kako naj napako odpravi. Glede na to, da je identificiral pomanjkljivost, je smiselno, da podjetju tudi svetuje, kako jo čim hitreje odpraviti. Seveda je ob vsakem nasvetu potrebno pretehtati nevarnost, da bo svetovanje ogrozilo neodvisnost.

Praksa se je po večini omejila na prepoved opravljanja storitev, ki bi pomenile, da se revizor postavlja v poslovodsko vlogo pri naročniku oziroma v vlogo, v kateri bi moral revidirati svoje lastno delo oziroma

odločitve. Videzu neodvisnosti ali morda tudi dejanski neodvisnosti bi tako na primer lahko škodovalo opravljanje storitev usposabljanja vodstvenih kadrov. Javnost bi bilo morda težko prepričati, da lahko revizijsko podjetje priporoči posameznika kot naročnikovega računovodjo, kasneje pa popolnoma nepristransko pregleduje računovodjevo delo. Javnost bi morda mislila, da bi revizijsko podjetje raje spregledalo nekatere napake med revizijo, kot pa trpelo sramoto, ker je priporočilo ne dovolj sposobno osebo.

Določene storitve niso prepovedane, ker revizorja pregleda tretja oseba. Glede na to, da davčne izkaze pregleda neodvisno državni organ, nudenje davčnega svetovanja v splošnem ni prepovedano (FEE, 2003),

Nudenje revizijskih in nerevizijskih storitev je sicer problematično le, če se obe vrsti storitev opravljata pri istem naročniku, vendar se je, zaradi javne percepcije o nudenju nerevizijskih storitev kot splošni grožnji revizorjevi neodvisnosti, veliko revizijskih družb odločilo za zmanjšanje obsega nerevizijskih storitev oziroma za organizacijsko ločitev revizijskega in nerevizijskega dela družbe.

Delež nerevizijskih storitev se je zmanjšal. Tako na primer raziskava o nudenju nerevizijskih storitev v okviru podjetij iz skupine FTSE100 navaja, da so največja štiri revizijska podjetja zabeležila v letu 2003 od provizij pri opravljanju nerevizijskih storitev podjetjem iz skupine FTSE 100 v primerjavi z letom 2002 27-odstotni upad. Upad je bil sicer deloma posledica odprodaje PwC-jevega svetovalnega dela podjetju IBM, vendar pa tudi posledica dejanskega zmanjšanja obsega opravljenih nerevizijskih storitev kot posledice večjega pritiska na upravljanje podjetij. Kljub temu je delež nerevizijskih prihodkov v celotnih prihodkih največjih štirih revizijskih podjetij še vedno velik: povprečni količnik med prihodki iz nerevizijskih storitev in prihodki iz opravljenih revizij za omenjena podjetja znaša 1.9. (Horvat, 2003c, str. 155).

Strokovna literatura kot rešitev problematike zaradi opravljanja revizijskih in nerevizijskih dejavnosti omenja tudi spremenjen organizacijski ustroj podjetij. Predvsem velike revizijske družbe naj bi se z divizijsko organiziranostjo, pri kateri posamezne divizije, opredeljene po vrstah storitev, ki jih nudijo, delujejo relativno centralizirano, izognile očitkom o pomanjkanju neodvisnosti. Čeprav se

velika revizijska podjetja poslužujejo takega pristopa, pa ni jasnih dokazov o tem, ali so reorganizacije izvedene v luči spoštovanja etičnih pravil revizijske stroke ali drugih vzgibov (Polak, 2003, str. 22).

Razkritje deleža nerevizijskih storitev v celotnih prihodkih revizijske družbe je rešitev, ki sledi pristopu razkritij. Razkritje je že obvezno v Združenih državah Amerike, Evropa pa je zahtevo vključila v predlog spremembe 8. direktive (Odar, 2003, str. 20).

3.3.3 Finančna, poslovna, osebna, zaposlitvena ter druga razmerja med revizorjem in naročnikom

V Združenih državah Amerike ureja neodvisnost SEC v pravilu 2-10b-Regulation S-X ter AICPA. V nadaljevanju podajam najpomembnejše značilnosti regulative SEC in AICPA v zvezi z relevantno temo (Robertson, 1990, str. 112-114).

Razmerja med revizijsko družbo ter naročnikom, ki lahko negativno vplivajo na dejansko ali navidezno neodvisnost revizorja AICPA in SEC razvrščata v naslednje kategorije:

- Finančna razmerja, kamor so vključene tako investicije revizorja v podjetje –naročnika kot tudi drugi finančni interesi v naročnikovem podjetju.
- Zaposlitvena razmerja vključujejo situacije, ko je revizor zaposlen pri naročniku, ko so revizorjevi sorodniki zaposleni pri naročniku oziroma je bivši revizor zaposlen pri naročniku.
- Poslovna in druga razmerja.

Splošno sprejeti ukrepi za zmanjšanje tveganja pomanjkanja neodvisnosti revizorja zaradi omenjenih razmerij so naravnani na prepoved posameznih razmerij. Tako na primer AICPA in SEC revizijski družbi oziroma revizorju prepovedujeta opravljanje revizij v primerih, ko med družbo oziroma revizorjem ter naročnikom obstajajo razmerja, ki bi lahko ogrozila neodvisnost pri opravljanju revizijskega dela.

Člani AICPA ne smejo biti neposredni lastniki naložb v naročnikove vrednostne papirje med strokovnim delom ali ob izdaji mnenja o računovodskih izkazih. SEC ima podobno pravilo, ki prepoveduje neposredni finančni delež pri naročniku revizije. Po prepričanju AICPA je možno na neodvisnost vplivat nanjo, že če imajo člani finančne deleže

pri nenaročnikih, ki imajo različna razmerja z naročnikom. Na primer neodvisnost je okrnjena, če ima član AICPA neposredni finančni delež v gospodarski družbi, ki vlaga v naročnika.

Celo če potrjeni javni računovodja pri naročniku revizije nima neposrednega finančnega deleža, lahko pomembni posredni finančni deleži povzročijo izgubo neodvisnosti. Tako je neodvisnost lahko okrnjena, če ima potrjeni javni računovodja prevelik finančni delež pri podjetju, ki ima finančni delež pri podjetju, ki ima finančni delež pri naročniku revizije. Primer posrednega finančnega deleža, ki bi lahko ogrozil neodvisnost revizorja je lastništvo vrednostnih papirjev v banki, ki posoja denar naročniku revizije, ali pa lastništvo v skupnem skladu, ki ima vrednostne papirje naročnika revizije kot del svojega portfelja finančnih naložb.

Pravilo o neodvisnosti prepoveduje tudi, da bi izvajalci revizij dobivali posojila od naročnikov. Posojila finančnih institucij, ki so naročnice revizij, so v nekaterih okoliščinah sprejemljiva, če so dana pod običajnimi posojilnimi pogoji. V nekaterih okoliščinah je neodvisnost lahko okrnjena, če se naročnik revizije začne ali namerava pravdati s potrjenim javnim računovodjem, ki opravlja revizijo. Nesoglasja o pravih zneskih računov za storitve ne ogrožajo neodvisnosti, če so zneski za revizijsko podjetje in za naročnikove računovodske izkaze nepomembni.

Podobne omejitve veljajo tudi za druge vrste razmerij – sorodstvena, poslovodska ali uslužbenska razmerja. Na splošno potrjeni javni računovodje niso neodvisni, če so z naročniki revizije povezani kot uslužbenci, uradniki, managerji ali s podobnimi položaji.

Podobno SEC in AICPA menita, da je neodvisnost kršena v primerih, ko je revizor v sorodu z osebo, ki ima neposredne finančne interese v podjetju, ki ga revidira, oziroma je ta oseba na poslovodskih mestih.

Omejitev prepovedi se omejuje na tiste posameznike, ki imajo največji vpliv na revizijo. Dejstvo je, da največja nevarnost prihaja s strani tistih, ki so najbolj udeleženi pri rezultatih revizije, kar ni nujno, da so zgolj člani, revizijske skupine, ampak tudi tisti, ki nadzorujejo ali usmerjajo njihovo delo. Večjo kontrolo ima posameznik nad rezultati

svojega dela, večja je možnost navidezne ali dejanske pristranskosti (Birnbbaum, 1976, str. 334).

Pogosto predlagana rešitev, ki naj bi zmanjševala tveganje v zvezi z neodvisnostjo revizorja v povezavi z vzpostavljenimi finančnimi, zaposlitvenimi, poslovodskimi ter navsezadnje tudi prijateljskimi razmerji med revizijsko družbo in naročnikom je rotacija revizorjev oziroma revizijskih družb.

Obvezno menjavanje revizijske družbe, bi zmanjšalo revizorjevo tveganje izgube naročnika ter s tem spodbude za eventualno delovanje, ki ni v skladu z zahtevami neodvisnosti. Rotacija revizorjev bi hkrati onemogočala spletnje trdnih, prijateljskih, vezi med revizorjem in naročnikom, ki bi lahko vodili h koliziji interesov naročnikovega poslovodstva ter revizorja. Pozitivni aspekt rotacije je tudi učinek pregleda revizorjevega dela s strani revizorja, ki bo nasledil naročnika. V strahu, da bo revizor naslednik pregledal delo preteklega revizorja in odkril morebitne napake, bo le-ta stremel k boljši kvaliteti opravljenega revizijskega dela, kot bi v primeru, da bi leto za letom revizijo opravljal sam.

Čeprav bi rotacija revizorjev prinesla določene koristi, se zdi, da je lista protiargumentov veliko daljša. Z rotacijo revizorjev se izgubi učinek, ki ga ima poznavanje poslovanja posameznega podjetja, pridobljeno skozi več let, na učinkovitost revizije.

Menjavanje revizorjev povečuje neposredne stroške revizij, saj je revizija v prvem letu revidiranja zaradi spoznavanja klienta in opravljanja postopkov ob prvem letu revizije ponavadi dražja. Pomembno tveganje je, da novi revizor ne pozna dobro celotnega poslovanja - neuspele revizije so pogostejše v prvem in drugem letu revizije. Craig opozarja še na en efekt obvezne rotacije - revizijska družba, ki mora celotni portfelj zamenjat vsakih nekaj let, morda na bo želela dobiti slovesa »trdega igralca«. Da bi pridobila klienta se bo trudila imeti ugled bolj prilagodljivega partnerja. Problemi z rotacijo revizorjev se pojavljajo v začetnih letih, ko skupina ne pozna dovolj klienta in v zadnjih letih pred zamenjavo, ko jim preprosto ni več mar (Craig, 1999, str. 4).

Rotacija revizijskih družb v praksi prav zaradi močnih protih argumentov ni bila sprejeta, medtem ko je rotacija partnerjev že obstoječa dobra praksa oziroma se v zadnjem času vgrajuje tudi v regulativne tekste. Poleg rotacije partnerjev večina revizijskih družb redno v skupine vključujejo nove ljudi, ne da bi zamenjali vse člane skupine, s čimer se prinašajo v revizijsko skupino novi pogledi, hkrati pa ohranja učinkovitost »stare« skupine.

3.3.4 Vloga revizijskega odbora

Pomembno vlogo pri zagotavljanju revizorjeve neodvisnosti imajo tudi revizijski odbori, ki v anglosaksonskem enotirnem sistemu upravljanja igrajo vlogo neodvisnega nadzornika nad revizorji in poslovodstvom. Revizijski odbor lahko kot odbor nadzornega sveta učinkovito pomaga pri upravljanju podjetja. Njegov namen je pomagati vodstvu podjetja pri izpolnjevanju njegovih obveznosti, izboljšati učinkovitost nadzornega sveta, krepiti verodostojnost in objektivnost računovodskih izkazov, krepiti neodvisnost revizijske funkcije, izboljšati kakovost revizijske in računovodske funkcije, omogočati komuniciranje med člani nadzornega sveta, revizorji in vodstvom podjetja ter pomagati nadzornemu svetu pri opravljanju svojih dolžnosti (Duhovnik, 1997, str. 9).

Revizijski odbori, ki jih morajo sestavljati od podjetja in revizorjev popolnoma neodvisni posamezniki z ustreznim strokovnim znanjem, igrajo pri zagotavljanju revizorjeve neodvisnosti pomembno vlogo. Delujejo kot razsodniki pri nerešenih problemih med managementom in revizorjem in ker niso neposredno odgovorni za izide poslovanja, so lahko pri vrednotenju sporov bolj nepristranski. Pomemben moment zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti je tudi dejstvo, da revizorja izbere revizijski odbor. Poslovodstvo tako revizorju ne more groziti z odpustom, s čimer se pomembno zmanjša pritisk na revizorjevo neodvisnost. (Duhovnik, 1997, str. 9)

Seveda morajo člani revizijskega odbora zadostiti nekaterim pogojem. Kot primer navajam določila Sarbanes-Oxley-jevega zakona. Ta narekuje, da:

- mora biti vsak član revizijskega odbora neodvisen v skladu z določili zakona;

- mora biti revizijski odbor neposredno odgovoren za delovanje revizijskega podjetja, ki opravlja revizijo;
- mora revizijski svet oblikovati postopke za sprejemanje in obravnavanje pripomb, ki se nanašajo na računovodenje, notranje kontroliranje in na revidiranje, ter pripombe, ki mu jih zaupajo zaposleni in se nanašajo na dvomljive računovodske in revizijske postopke;
- je revizijski odbor odgovoren, da najame neodvisne svetovalce podjetja.

Uvedba dodatnega nadzornega organa ni brez stroškov. Kot najpomembnejši protiargument k postavitvi revizijskih odborov se pojavlja možnost, da bi le-ta povzročil razprtijo v nadzornem svetu in nasprotja med vodilnim osebjem v podjetju (Duhovnik, 2001, str. 31).

3.3.5 Kontrola kvalitete

Eden od mehanizmov, ki pomagajo pri zagotavljanju dejanske ali dozdevne neodvisnosti je vzpostavitev sistemov kontrole kvalitete v okviru revizijske družbe. Primer kontrolnih mehanizmov, ki jih mora imeti revizijska družba, predstavlja lista mehanizmov, ki jih mora imeti vzpostavljene družba, ki opravlja storitve revizije, pregledov ali drugih storitev potrjevanja več kot 500 podjetjem, katerih vrednostni papirji so registrirani pri SEC in se z njimi torej trguje na organiziranih trgih. Taka revizijska družba mora imeti:

- Pisno opredeljene politike in procedure v zvezi z neodvisnostjo.
- Avtomatiziran sistem za ugotavljanje investicij v vrednostne papirje klientov, in sicer za partnerje in zaposlene na nivoju managerjev.
- Sistem, ki zagotavlja za vse strokovne sodelavce pravočasne informacije o podjetjih, v odnosu do katerih mora biti revizor ali revizijska družba neodvisna.
- Letni program izobraževanja v zvezi z neodvisnostjo.
- Letni interni pregled in testni program za ugotavljanje upoštevanja zahtev po neodvisnosti.
- Sistem obveščanja vseh zaposlenih o tem, kdo je v družbi odgovoren za skladnost z zahtevami po neodvisnosti.
- Sistem nadzora nad delom zaposlenih na vseh nivojih.

- Pisne politike in postopke, ki zahtevajo, naj partnerji poročajo o tem, da se pogajajo s klientom za možnost zaposlitve pri slednjem ter od družbo naj takoj umakne takega strokovnjaka z revizijskega posla in pregleda vse delo, ki ga je dotična oseba opravila na poslu.
- Disciplinarni mehanizem, ki zagotavlja skladnost s pravili neodvisnosti.

3.3.6 Drugi dejavniki revizorjeve neodvisnosti

Revizorjeva neodvisnost je koncept, ki je odvisen od velikega števila spremenljivk. Praktično nemogoče je izpostaviti vse, še manj razpravljati o moči in smeri njihovega vpliva. Zgoraj opredeljene kategorije so tiste, ki so se tekom preteklega stoletja pokazala kot najmočnejše in najpomembnejše ter jim je bilo zato namenjeno tudi največ pozornosti.

Kot dejavnike revizorjeve neodvisnosti se navaja tudi lastništvo revizijske družbe. Tako naj bi revizijske družbe v lasti revizorjev a priori vzpostavljale ravnotežje med etično strokovnimi zahtevami revizije ter komercialnimi interesi lastnikov, medtem ko je verjetnost, da se bodo etične norme umaknile želji po dobičku pri družbah, ki so v lasti oseb, ki ne poznajo stroke in njenih zahtev, večje.

V zgornjih odstavkih tako ni bilo posebej izpostavljeno pomembno dejstvo, da je plačnik revizijskih storitev naročnik, v čemer mnogi avtorji vidijo temeljni problem zagotavljanja neodvisnosti revizije. Dejstva ter s tem povezanih potencialnih problemov se zavedajo vsi, vendar konkretnih praktičnih ukrepov za zmanjšanje tveganja dejanske oziroma percepirane pristranskosti zaradi plačniškega odnosa med revizorjem in naročnikom ni. V tem sklopu se pojavljajo kvečjemu opozorila regulatorjev na večjo pozornost v povezavi z revizorjevo pristranskostjo v primeru finančne nediscipline naročnika, medtem ko predlogi, ki bi korenito spremenili odnos med revizorjem in naročnikom v smislu plačevanje revizijskih storitev ostajajo na debatnem nivoju. Ena od idej je kreiranje centralne, neodvisne organizacije, ki bi od podjetij, zavezanih k reviziji zbirala sredstva za revizijo ter nato iz teh fondov plačevala neodvisne revizorje, ki bi jih za revidiranje posameznih podjetij izbrali na javnem natečaju.

Nekateri avtorji so raziskovali vpliv kulture na revizorjevo neodvisnost. Tako je na primer Mc Kinnon ugotovil, da Japonska kulturna in socialna razmerja bolj poudarjajo pomen soodvisnosti ter skupinske orientacije za posameznika, kot značilnosti vsakega posameznika. Zgodovinsko na japonskem koncept neodvisnosti ni bil poznan in ob uvedbi ni bil dobro sprejet. Neodvisnega revizorja so smatrali bolj kot zakonsko zahtevo in ne kot korist za podjetje, tako da koncept ni bil sprejet (Mc Kinnon, 1984, str. 24).

Nekatere raziskave so našle povezavo med stanjem revizijskega trga in neodvisnostjo. Večja je revizijska družba, bolj je revizor neodvisen ter večja je konkurenca na trgu, manjša je neodvisnost (Sucher, 2001, str. 822).

Pomemben vzvod za ohranjanje neodvisnosti revizijskih družb je tudi izguba njihovega ugleda. Posledice izgube ugleda so se najbolj dramatično pokazale ob razpadu revizijske družbe Arthur Andersen, ki je neposredno sledil propadu ameriške korporacije Enron (Defond, 2002, str. 1249).

3.4 Alternativni pogledi na revizorjevo neodvisnost

Nekateri avtorji menijo, da doseganje popolne neodvisnosti revizorjev sploh ni mogoče, ker finančni izkazi sami po sebi ne omogočajo neodvisnega testiranja. Dejstvo je namreč, da v veliko primerih revizorji ne preverjajo dejstev ampak zgolj trditve managementa, tako da pogosto ne morejo opraviti preveritev popolnoma neodvisno od managementa.

Power meni, da je revizor zaradi tega, ker mora do določene mere vedno zaupati managementu ter drugim notranjim virom informacij, vedno informacijsko odvisen (Power, 1997, str. 132). Bolj je revizor odvisen od dokazov, ki jih mora pridobiti in izpogajati od managementa, manjša je stopnja možne neodvisnosti. Tako je na primer pri reviziji zalog, kjer se opravlja preveritev s fizičnim štetjem, verjetnost za neodvisno delovanje večja, kot pri revidiranju transakcij s povezanimi strankami.

Wolnizer meni, da je vrednost revizije v tem, da s preveri, ali so številke pravilne in ne v neodvisnosti revizorja (Wolnizer, 1987).

Taylor in drugi menijo, da neodvisnosti sploh ne bi smeli obravnavati kot najpomembnejše determinante kvalitetne revizije, ampak zgolj kot enega od potrebnih pogojev, ki skupaj z integriteto in strokovnim znanjem omogočajo maksimizacijo zanesljivosti revizorja. Menijo, da je zanesljivost revizorja, torej ne njegova neodvisnost, temeljni kamen stroke pri delovanju v službi javnega interesa. Svojo trditev izpeljejo iz predpostavke, da je cilj revizijskega dela zagotoviti mnenje o zanesljivosti finančnih izkazov. Deležniki podjetja bodo v skladu s tem ocenili revizijo za uspešno, če bodo menili, da je revizorjevo mnenje o poštenosti finančnih izkazov zanesljivo (Taylor, 2003, str. 257)

4 RAZISKAVA UPOŠTEVANJA NAČELA NEODVISNOSTI ZUNANJEGA REVIZORJA V SLOVENIJI

V nadaljevanju podajam pregled ureditve revidiranja v Sloveniji, pri čemer se predvsem osredotočam na določila Zakona o revidiranju ter uredbe Slovenskega inštituta za revizijo. Pregled ureditve revidiranja se osredotoča na določila, ki se nanašajo na revizorjevo neodvisnost. V prvem delu opredelim bistvene značilnosti Zakona o revidiranju ter drugih predpisov, ki urejajo revizorjevo neodvisnost. Sledi podrobnejša predstavitev posameznih določil pravil, ki jih mora upoštevati slovenska revizijska stroka. Določila so urejena v skladu s tematskimi sklopi, predstavljenimi v prejšnjih razdelkih pričujočega dela. V sklepnem delu podajam ugotovitve, pridobljene na osnovi ankete o poznavanju problematike revizorjeve neodvisnosti slovenskih revizijskih družb.

4.1 Pravila, ki urejajo področje revidiranja v Sloveniji

Slovensko revizijsko stroko ureja set zakonov, odredb in drugih pravil ki jih Hierarhija pravil revidiranja, objavljena v Uradnem listu RS novembra 2002, kategorizira na štiri ravni. Pravila na prvi ravni obsegajo:

- Zakon o revidiranju;
- avtentično razlaga določb Zakona o revidiranju;

- predpise državnih organov o revizorjevih poročilih in njihove avtentične razlage, ki jih izdajajo druge pooblaščen organi;
- mednarodne standarde revidiranja in mednarodni kodeks poklicne etike računovodskega strokovnjaka;
- temeljna revizijska načela;
- slovenske standarde revidiranja in slovenski kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev.

Upoštevanje pravil prve ravni je za stroko obvezno.

Pravila druge in tretje ravni vključujejo:

- mednarodna stališča o revidiranju;
- stališča, pojasnila in priporočila revizijskega sveta Slovenskega inštituta za revizijo;
- navodila za delovanje revizijskih družb, metodološka gradiva ter
- priročnike Slovenskega inštituta za revizijo.

Pravila se izdajajo, da bi pooblaščenim revizorjem in revizorjem pomagala pri izvajanju standardov ali pri širjenju dobrih rešitev. Uporabljajo se, kadar se v različnih okoliščinah ugotavlja revizorjeva poklicna skrbnost. Na četrto raven pravil revidiranja sodi domača in tuja strokovna literatura ter splošno sprejeto delovanje oziroma postopki delovanja revizorjev v tuji praksi (Hierarhija pravil revidiranja, 2002).

4.1.1 Zakon o revidiranju

Slovensko revizijsko stroko na najvišjem nivoju ureja Zakon o revidiranju (v nadaljevanju Zakon), ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije leta 2001. Ta Zakon je nadomestil prvi slovenski Zakon o revidiranju iz leta 1993, ki je pravzaprav pomenil formalni začetek ureditve revizijske stroke v samostojni Sloveniji.

Zakon v 2. členu določa, da mora revidiranje potekati na način, določen z Zakonom, temeljnimi revizijskimi načeli in drugimi pravili revidiranja, ki jih sprejema Slovenski inštitut za revizijo, ter mednarodnimi standardi revidiranja in mednarodnimi stališči o revidiranju, ki jih pri Mednarodnem združenju računovodskih strokovnjakov sprejema Mednarodni odbor za pravila revidiranja. Potek revidiranja mora biti skladen tudi z drugimi zakoni, ki urejajo revidiranje posameznih pravnih oseb, ter predpisi, izdanimi na njihovi podlagi. S tem je postavljen osnovni okvir revidiranja v Sloveniji.

Pomen revizorjeve neodvisnosti je jasno izražen že v uvodnem, prvem, členu, kjer Zakon opredeli revidiranje računovodskih izkazov kot preizkušanje in ocenjevanje računovodskih izkazov ter podatkov in metod, uporabljenih pri njihovem sestavljanju, in na podlagi tega dajanje neodvisnega strokovnega mnenja o tem, ali računovodski izkazi v vseh pomembnejših pogledih podajajo resničen in pošten prikaz finančnega stanja in poslovni izid pravne osebe v skladu s slovenskimi računovodskimi standardi.

Zakon v nadaljevanju specifično posega na vsa področja, ki so bila v prejšnjih razdelkih opredeljena kot ključna za zagotavljanje revizorjeve neodvisnosti. Opredeljuje situacije, v katerih revizijska družba ne sme opravljati revizije, ukrepe s katerimi preverja usklajenost delovanja revizijskih družb z zakonskimi določili, določa okvire za strokovno usposobljenost revizijskega kadra itd.

4.1.2 Slovenski inštitut za revizijo

Na podlagi Zakona o revidiranju, sprejetega leta 1993, je istega leta Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije ustanovila Slovenski inštitut za revizijo (v nadaljevanju Inštitut). Inštitut deluje na domačem strokovnem področju, hkrati pa se je aktivno vključil tudi v mednarodne strokovne organizacije, in sicer v Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov ter najpomembnejšo evropsko organizacijo revizorjev, to je Zvezo evropskih računovodskih strokovnjakov..

Delovanje Inštituta je opredeljeno s statutom Inštituta, zagotavljajo pa ga njegovi organi. To so svet Inštituta, revizijski svet, strokovni svet ter

direktor. Strokovno delo poteka tudi v okviru sekcij, ki združujejo posameznike z določenimi strokovnimi znanji in ki skrbijo za ustrezen razvoj in ugled posameznih strok. V okviru Inštituta deluje tudi sekcija pooblaščenih revizorjev in revizorjev.

Inštitut vodi trinajstčlanski svet Inštituta. Le-ta sprejema statut in druge splošne akte, programe dela in razvoja Inštituta ter spremlja njihovo izvajanje, določa finančni načrt in načrt poslovanja. Svet je odgovoren za sprejem letnega poročila Inštituta, določanje smernic za oblikovanje cen revizijskih storitev ter priporočil za oblikovanje cen na strokovnih področjih, povezanih z revidiranjem. Štiri člane imenuje ustanovitelj, šest članov osebe, ki so vpisane v register pri Inštitutu, dva člana minister za finance in enega člana zaposleni v Inštitutu.

Z obravnavano tematiko – neodvisnostjo revizorja – je najtesneje povezano delovanje devetčlanskega revizijskega sveta, ki je v skladu s statutom Inštituta pooblaščen za:

- sprejem standardov revidiranja ter drugih pravil revizijske stroke, tudi kodeksa poklicne etike;
- določanje pogojev za pridobitev potrdila o strokovnih znanjih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja in revizorja;
- odločanje o izdaji in odvzemu dovoljenj za opravljanje dejavnosti revidiranja in nalog pooblaščenega revizorja in revizorja;
- izvrševanje nadzora nad revidiranjem;
- sprejemanje usmeritev za razvoj revizijske stroke ter za uvajanje najprimernejših strokovnih rešitev na tem področju;
- določanje strokovnih podlag za programe dela in razvoja Inštituta na področju revizijske stroke;
- sodelovanje pri organizaciji dela na področju revizijske stroke.

Pet članov revizijskega sveta, ki morajo imeti dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja, imenujejo pooblaščeni revizorji, tri

člane, predstavnike zainteresirane javnosti, pa imenuje minister za finance. Vsi člani morajo imeti ustrezna strokovna znanja in izkušnje s področja računovodstva in financ. Deveti član revizijskega sveta je direktor Inštituta.

Sekcijo pooblaščenih revizorjev in revizorjev sestavljajo člani, ki so registrirane osebe s področja revidiranja in strokovnih področij, povezanih z revidiranjem. Delo sekcije vodi petčlanski odbor sekcije. Odbor sekcije sestavljajo predsednik in štirje člani. Vsaj eden od članov odbora sekcije mora biti univerzitetni ali visokošolski učitelj. Odbor sekcije pooblaščenih revizorjev in revizorjev predlaga revizijskemu svetu v sprejetje standarde revidiranja, druga pravila revizijske stroke ter druga strokovna načela in strokovna stališča s področja revidiranja. Sekcija lahko na poziv direktorja sveta Inštituta pripravi mnenje o posameznem strokovnem vprašanju s svojega področja.

V delo Inštituta so torej aktivno vključeni ne samo predstavniki stroke ampak tudi širše javnosti in šolstva. S tako organizacijo stroke je vnaprej zagotovljeno sodelovanje stroke ter širše javnosti.

Inštitut je v skladu s svojimi pooblastili sprejel posamične akte, navodila, stališča, ki predstavljajo natančnejšo, bolj operativno podlago za delovanje revizijskih družb oziroma revizorjev. Poleg navodil za delovanje revizijskih družb so za obravnavano tematiko najpomembnejša temeljna revizijska načela ter kodeks etike.

4.1.2.1 Temeljna revizijska načela

Svet Slovenskega inštituta za revizijo je na svoji seji 7. marca 1994 sprejel temeljna revizijska načela, ki obravnavajo najširše splošno priznana pravila za delovanje revizijske stroke ter oblikujejo podlago za standarde in postopke pri izvajanju revizijskih nalog pri naročnikih revizijskih storitev. Revizorjem in revizijskim družbam služijo kot vodilo, da je njihovo delovanje glede strokovne usposobljenosti, izvajanja posameznih nalog in predstavljanja izsledkov v javnosti na zadovoljivi kakovostni ravni ter hkrati omogočajo tudi ustrezen strokovni nadzor nad delovanjem revizijskih družb in revizorjev. Glavni namen je izboljševanje kakovosti storitev, ki jih nudi stroka.

Temeljna revizijska načela se vsebinsko delijo na tri sklope. To so splošna načela, načela revidiranja ter načela poročanja.

Zahteva po neodvisnosti zunanjega revizorja pri opravljanju dela je izpostavljena že v delu, ki predstavlja splošna načela revidiranja. Drugo splošno načelo pravi, da mora imeti revizor neodvisno mnenje o vseh zadevah, ki se nanašajo na izvedbo naročila. Neodvisnost je neposredna posledica revizorjeve odgovornosti do uporabnikov računovodskih izkazov. Ker ti nimajo možnosti preverjanja resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov, se opirajo na delo neodvisnega revizorja. Če je njegova neodvisnost vprašljiva, sta vprašljivi tudi neoporečnost in nepristranskost računovodskih izkazov.

4.1.2.2 Kodeks poklicne etike

Slovenska revizijska stroka se je že od vsega začetka zavedala pomembnosti kodeksov za vsakdanje delovanje revizorjev ter za percepcijo etičnosti stroke s strani širše javnosti. Prav zato je že leta 1994 Inštitut sprejel Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev (v nadaljevanju Kodeks).

Zavedanje o potrebi po kodificiranem uveljavljanju etičnih načel računovodske in revizijske stroke na Slovenskem pa ima daljšo tradicijo. Izvorno besedilo, na katerem temelji kodeks poklicne etike računovodij, je bilo pripravljeno že leta 1972 (Kavčič, 1996, str. 396).

Kodeks so dolžne spoštovati osebe, vpisane v register revizorjev in pooblaščenih revizorjev pri Slovenskem inštitutu za revizijo. Kodeks eksplicitno izraža odgovornost pripadnikov stroke do javnosti, naročnikov in poklicnih kolegov. Revizorjem služi kot vodilo pri opravljanju poklicnih dolžnosti ter jim določa temeljne pravine etičnega in poklicnega obnašanja v stroki in v javnosti. Revizorji so tisti, ki morajo sprejeti osebno discipliniranost kot obveznost, ki presega zgolj zahteve zakonske ureditve revizijske stroke. Načela in pravila kodeksa od revizorjev zahtevajo, da vztrajno služijo poslanstvu stroke, tudi na škodo osebnih koristi ter spremljajo njihovo uresničevanje tako v lastnem kot v širšem družbenem okolju (Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, 1994).

Kodeks poklicne etike v grobem sestoji iz dveh delov, to je načel in pravil. V načelih kodeksa so izražena temeljna stališča revizorjev glede odgovornosti, javnega interesa, neoporečnosti, nepristranskosti in neodvisnosti ter dolžne poklicne skrbnosti revizorjev, pravila pa ta načela podrobneje opredeljujejo. Revizorju se s pomočjo načel in pravil omogoči sprejemljivo etično in poklicno delovanje pri izvajanju storitev za naročnike. Spoštovanje pravil je za revizorje obvezno. Delovanje, ki ni v skladu s pravili, morajo opravičevati pred organi Inštituta.

Neodvisnost revizorja je obravnavana v četrtem načelu, ki skupaj obravnava nepristranskost in neodvisnost. To načelo pravi, da je strokovna neodvisnost bistveno načelo poklica, ki ga opravlja revizor. Poudarja pomen miselnosti, za katero sta značilni neoporečnost in nepristranskost pri opravljanju poklica.

V skladu z določili Kodeksa revizor ne sme biti udeležen v revidiranem podjetju na noben način, ki bi ogrožal njegovo nepristranskost in neodvisnost, in mora to kazati pri vsakem prevzetem naročilu. Nepristranskost zahteva miselno poštenost in odsotnost navzkrižij interesov, neodvisnost pa preprečuje razmerja z naročnikom, ki bi ogrozila revizorjevo nepristranskost pri opravljanju storitev. Neodvisnost je prvi pogoj pri opravljanju tistih storitev, pri katerih revizor poroča javnosti kot oseba, ki daje različne stopnje zagotovil o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov.

4.2 Kategorije odnosov, ki omejujejo neodvisnost revizorja

Kategorije odnosov, ki jih v zvezi z omejevanjem revizorjeve dejanske ali dozdevne neodvisnosti, najpogosteje naslavlja strokovna stroka, opredeljuje in prepoveduje že Zakon, podrobneje pa so razčlenjeni v Kodeksu v ter v temeljnih revizijskih načelih.

4.2.1 Finančna, zaposlitvena, poslovodska, sorodstvena ter druga razmerja

Zakon o revidiranju s 26. členom postavi določilo, da mora revizijska družba revidiranje v pravni osebi opravljati neodvisno, nepristransko ter v skladu s pravili revidiranja. V 27. členu Zakon našteva konkretne

situacije, v katerih revizijska družba pri posameznem naročniku ne sme opraviti revizije.

Revizijska družba tako ne sme opravljati revidiranja v posamezni pravni osebi:

- če ima naložbe v tej pravni osebi;
- če ima ta pravna oseba naložbe v revizijski družbi;
- če so osebe, ki so povezane s pravno osebo ožji družinski člani članov uprave, nadzornega sveta oziroma pooblaščenih revizorjev v revizijski družbi skupaj posredno ali neposredno imetniki kvalificiranega deleža v revizijski družbi;
- če je povezana s pravno osebo na drug način, tako da bi zaradi te povezave lahko obstajal dvom v neodvisnost in nepristranskost revidiranja.

Podobne omejitve veljajo za pooblaščenega revizorja in revizorje. Le-ta v skladu s 27. členom Zakona ne sme opravljati nalog revidiranja v posamezni pravni osebi, če ima naložbe v tej pravni osebi oziroma če je povezan s pravno osebo na drug način in bi zaradi te povezave lahko obstajal dvom v neodvisnost in nepristranskost revidiranja.

Pooblašчени revizor in revizor morata v skladu z 32. členom Zakona revizijski družbi redno poročati o naložbah, na podlagi katerih sta posredno oziroma neposredno pridobila kvalificirani delež v posamezni pravni osebi in o vsaki nadaljnji naložbi v to pravno osebo. Pooblaščeni revizor in revizor mora revizijsko družbo nemudoma obvestiti o naložbah v pravni osebi, s katero je revizijska družba sklenila pogodbo o revidiranju.

Prvo pravilo Kodeksa ponovno poudarja, da mora biti revizor pri opravljanju poklicnih storitev neodvisen, kot zahtevajo načela, ki jih je potrdil Inštitut, ter podrobneje opredeljuje našteva situacije, ki lahko ogrozijo revizorjevo neodvisnost. Situacije so opredeljene v nadaljevanju.

1. Sorodstvene in druge osebne vezi.

Situacije, v katerih zaradi sorodstvenih in drugih osebnih vezi med revizorjem in revidirano pravno osebo posameznik ne sme opravljati revidiranja, so opredeljene že v Zakonu. Pravilo pa revizorja opozarja na dejstvo, da lahko vsaka osebna vez z naročnikom revidiranja tako slabo vpliva na njegovo nepristranskost. Kot primer navaja situacijo, v kateri eden od družbenikov ali pomemben sodelavec revizijske družbe že vrsto let opravlja revizijo v isti pravni osebi in se med njim in poslovodstvom stkejo tesne prijateljske vezi, ali če je kdorkoli v revizijski družbi poslovno povezan z vodilnim delavcem ali zaposlenim v pravni osebi, pri kateri opravlja revidiranje, ali če ima delež v skupnem podvigu z naročnikom oziroma kadar poteka revidiranje v podjetju, v katerem o vsem odloča en sam človek.

2. Pretirana odvisnost od naročil enega samega naročnika.

Nepristranskost in neodvisnost revizijske družbe sta lahko ogroženi, če prevelik del svojih prihodkov v obliki plačil za revizijske storitve ustvarja iz enega samega vira. Revizijske družbe morajo stremeti k temu, da si pridobijo več naročnikov, tako da ne bo en sam vir večine prihodkov od revizijskih storitev.

3. Finančna povezanost z naročnikom oziroma vključenost v njegovo poslovanje.

Prepovedi, ki izhajajo iz finančne povezanosti z naročnikom in bi lahko imele negativen vpliv na revizorjevo neodvisnost, so podrobno opredeljene v Zakonu. Pravilnik zgolj ponovno izpostavlja situacije, v katerih revizor ne sme sodelovati v revizijskem poslu.

4. Posojila naročnikom in od naročnikov.

Revizijska družba ne sme dajati posojil svojim naročnikom ali jamčiti za posojila, ki jih najemajo njeni naročniki. Revizijska družba prav tako ne sme sprejemati posojil od naročnika.

5. Blago in storitve.

Sprejemanje blaga in storitev od naročnikov se lahko razume kot namerno vplivanje na revizorja in lahko ogrozi samostojnost revizijske družbe ali revizorja. Pravilo zato določa, da družbenik revizijske družbe, njegov zakonec ali otrok, pa tudi ne osebje, ki je zaposleno v revizijski družbi ne smejo sprejemati blaga in storitev od naročnikov. Tudi sprejemanje pretirane gostoljubnosti podobno ogroža neodvisnost.

6. Navzkrižje interesov

Revizor se mora izogibati situacij, v katerih bi lahko prišlo do navzkrižja interesov. Revizor tako ne sme sprejemati naročil ali imenovanj, pri katerih je verjetno, da bo do navzkrižja interesov prišlo. Položaj, ki se mu revizijska družba mora poskusiti izogniti, je na tako primer namerno dajanje nasvetov dvema naročnikoma, ki se potegujeta za isto naročilo. Revizor se mora izogibati tudi povezavam z dvema družbama, ki tekmujeta za posel za istega naročnika.

7. Vključenost v naročnikove poslovodne funkcije

Revizor se ne sme vključevati v izvršne funkcije ali odločanje naročnika. Pravilo se nanaša na poslovodne funkcije v okviru podjetja, ki je naročnik revizije. Zgolj v izjemnih primerih in kadar naročnik prevzame vso odgovornost za revizorjevo delo, revizor sme sodelovati pri pripravi izvornih naročnikovih računovodskih podatkov in evidenc. V primeru, da v teh aktivnostih sodeluje, mora ohraniti svojo nepristranskost.

8. Povezanost z naročnikom v preteklosti ali pred prevzemom naročila za revidiranje.

Revizijska družba ne sme sprejeti ali ohraniti naročila, če je eden od njenih družbenikov, direktorjev ali zaposlenih tudi eden od družbenikov, direktorjev ali zaposlenih pravne osebe, ki je naročnica revizije. Nihče, ki je zaposlen v revizijski družbi, ne sme revidirati pravni osebi, v kateri je oziroma je bil v zadnjih dveh letih direktor, eden od družbenikov ali zaposlenih (Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, 1994).

4.2.2 Opravljanje nerevizijskih storitev

Zakon v 39. členu določa, da revizijska družba lahko opravlja samo storitve revidiranja ter storitve na strokovnih področjih, povezanih z revidiranjem, vendar natančnejše opredelitve o tem, katere so te storitve, ne podaja. Stroka meni, da mednje sodijo tudi različne vrste svetovalnih storitev (Skupina avtorjev, 2001, str. 10).

Tudi Kodeks je pri opredeljevanju dejavnosti, ki jih sme izvajati revizor precej nedoločen. V osmem pravilu o nezdržljivosti določenih zaposlitev ter revizorjevih nečastnih dejanjih je določeno, da hkrati z revizijsko dejavnostjo revizor ne sme opravljati nobene dejavnosti, ki bi lahko ogrozila njegovo neodvisnost ali nepristranskost pri opravljanju poklicnih storitev. Prav tako ne sme storiti ničesar, kar bi lahko neugodno vplivalo na ugled stroke in na njegovo zmožnost opravljanja poklica revizorja (Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, 1994).

4.3 Kvaliteta zaposlenih

Okvire strokovni usposobljenosti revizorjev narekuje Zakon, ki v 30. členu navaja, da dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja lahko pridobi le oseba z univerzitetno izobrazbo, najmanj petletnimi delovnimi izkušnjami, od tega najmanj triletnimi izkušnjami pri opravljanju revidiranja, šteto po pridobitvi dovoljenja za opravljanje nalog revizorja. Posameznik mora opraviti preizkus strokovnih znanj za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja, obvladati slovenski jezik ter imeti kazensko neoporečno preteklost. Slednje pomeni, da posameznik ne sme biti pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje zoper premoženje oziroma gospodarstvo. Dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja velja dve leti od izdaje in se podaljšuje na osnovi dokazil o opravljenem dodatnem strokovnem izobraževanju po programu, ki ga določa Inštitut.

V skladu z vlogo, ki mu jo je dodelil Zakon, Inštitut ni le izvajalec izobraževanj, ampak opravlja tudi nadzor nad izpolnjevanjem strokovnih zahtev revizorjev. Inštitut v skladu z 39. členom Zakona vodi register revizijskih družb in samostojnih revizorjev, register pooblaščenih revizorjev in revizorjev. V register revizijskih družb in samostojnih revizorjev se vpisujejo revizijske družbe in samostojni

revizorji z dovoljenjem za opravljanje storitev revidiranja, s specifikacijo veljavnosti dovoljenja za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja oziroma revizorja ter eventuelno obstoječe pravnomočne odločbe, s katero je bil pooblaščenemu revizorju oziroma revizorju izrečen pogojni odvzem dovoljenja ali odvzem dovoljenja. Evidenco o kvalifikacijah posameznih revizorjev in pooblaščenih revizorjev vodi Inštitut.

Zahteve po ustrezni usposobljenosti revizorja so poudarjene tudi v temeljnih revizijskih načelih. Prvo splošno načelo določa, da sme revidirati samo oseba, ki je ustrezno strokovno usposobljena in obvlada poklicne veščine, potrebne za revizorja. Pri tem se pod pojmom strokovna usposobljenost upošteva razumevanje in obvladovanje revizijskih in računovodskih standardov ter drugih znanj, ki se zahtevajo za opravljanje poklica pooblaščenega revizorja. Ta znanja je treba nenehno izpopolnjevati v skladu z razvojem stroke. Poklicne veščine so revizorjeve sposobnosti uporabljanja teoretičnega znanje v konkretnih razmerah in pri posameznih nalogah. Pridobiti jih je možno le z izkušnjami pri revidiranju.

V primeru, da pri revizijski družbi opravljajo naloge revidiranja osebe, ki ne izpolnjujejo zakonskih določil, se skladno z določili Zakona, revizijska družba kaznuje tudi z denarno kaznijo.

4.4 Sistemi kontrole kvalitete

Vodilo revizijskim družbam pri oblikovanju usmeritev obvladovanja kakovosti predstavljajo mednarodni standardi revidiranja.

Vsaka revizijska družba mora pri svojem delu vpeljati postopke, ki zagotavljajo izpolnjevanje, med drugimi, sledečih zahtev:

- osebje revizijske družbe mora upoštevati načela neoporečnosti, nepristranskosti, neodvisnosti, zaupnosti ter poklicu primerne vedenja;
- revizijska družba mora zaposlovati osebe, ki so imajo ustrezno strokovno znanje in usposobljenost;

- na vseh ravneh v revizijski družbi je potrebno usmerjati, nadzirati in pregledovati delo, s čimer se zagotavlja, da je opravljeno v skladu z ustreznimi standardi kakovosti;
- revizijska družba mora vzpostaviti postopke in mehanizme za neprestano presojanje obstoječih in novih naročnikov, predvsem z namenom zagotoviti neodvisnost revizijske družbe in njenega osebja ter se prepričati o neoporečnosti posloводства naročnika (Duhovnik, 2000, str. 66).

V skladu z mednarodnimi standardi revidiranja mora revizijska družba vzpostaviti ureditev, ki zagotavlja, da posveča družba dovolj pozornosti zakonskim, pravnim in etičnim vprašanjem (Duhovnik, 2000, str. 73).

Standardi podajajo tudi zglede, ki ponazarjajo postopke obvladovanja kakovosti v revizijski družbi.

Revizijska družba mora vpeljati postopke, ki bodo zagotovili kakovost njenega delovanja na podlagi postavljenih strokovnih zahtev. Oblikovati mora navodila za reševanje vprašanj v zvezi z neodvisnostjo, osebje ne vseh ravneh pa seznaniti s postopki in usmeritvami (Skupina avtorjev, 2001, str. 62).

Na podlagi priporočil Slovenskega inštituta za revizijo morajo revizorji pred začetkom revizije enkrat letno računovodskih izkazov pri vsakem naročniku izpolniti obrazec o neodvisnosti revizorja. Seznam za preverjanje neodvisnosti v obliki preveritvenega lista zajema določila 26. in 27. člena Zakona o reviziji v zvezi z dejansko in navidezno neodvisnostjo revizorja. Prvi del seznama vsebuje vprašanja v zvezi s prepovedanimi razmerji med revizorjem in naročnikom. To so zaposlitvena, finančna, sorodstvena in poslovodska razmerja med naročnikom in revizijsko družbo, konkretnije glavnega revizorja, drugih članov revizijske ekipe oziroma celo vseh uslužbencev revizijske družbe. V kolikor revizor pritrdilno odgovori na katerokoli vprašanje iz tega dela seznama, naloge ne sme sprejeti. Drugi del seznama vsebuje preveritvena vprašanja v zvezi z občutljivimi razmerji, ki sicer niso prepovedana, vendar obstaja nevarnost ogrožanja revizorjeve neodvisnosti. Vprašanja so relativno specifična in vprašujejo po obstoju pomembnih in prestižnih naročnikov, upniških odnosih med revizijsko družbo in naročnikom, sodnih sporih v zvezi z neporavnanim

provizij, naročnikovem izkazovanju pretirane gostoljubnosti do revizorja, opravljanju drugih, nerevizijskih, storitev za naročnika, obstoju ustreznega osebja za opravljanje revizije ter drugih dejavnikov, ki bi lahko negativno vplivali na kakovostno izvedbo revizijskega posla.

V primeru, da obstajajo občutljiva razmerja med revizorjem in naročnikom, mora revizor pripraviti listo aktivnosti za zaščito neodvisnosti, jo prediskutirati z drugim glavnim revizorjem ali revizorjem druge revizijske hiše in potrditi, da so sprejeti ukrepi zadostno zagotovilo za neodvisnost revizorja (Polda, 2003, str. 17).

4.5 Izvajanje nadzora

4.5.1 Nadzor nad delom Inštituta

Delo Inštituta v vlogi predstavnika javnosti nadzira Državni zbor Republike Slovenije. Le-ta v skladu s 13. členom Zakona enkrat letno obravnava poročilo, ki ga pripravi Inštitut. Poročilo delu Inštituta je na voljo zainteresirani javnosti tudi na spletnih straneh Inštituta oziroma v drugih publikacijah, ki jih izdaja Inštitut.

Na podlagi letnega poročila naj bi bila javnost v najširšem pomenu besede seznanjena z delom Inštituta, ga posredno ocenjevala ter se seznanjala s problemi in težavami, ki so jih pri svojem delu zaznali strokovnjaki, združeni v Inštitutu (Poročilo o delu Slovenskega inštituta za revizijo za leto 2002, 2003).

4.5.2 Nadzor nad delom revizijskih družb

Nadzor nad izpolnjevanjem določil s strani revizijskih družb v skladu s 33. členom Zakona opravlja Inštitut.

Namen nadzora nad revizijskimi družbami je preverjanje, ali revizijska družba pri opravljanju revidiranja ravna v skladu s pravili revidiranja.

Inštitut izvaja nadzor nad revizijskimi družbami s spremljanjem, zbiranjem in preverjanjem poročil ter obvestil revizijskih družb in drugih oseb, ki so po v skladu z Zakonom dolžne poročati Inštitutu oziroma ga

obveščati o posameznih dejstvih in okoliščinah, ter opravljanjem pregledov poslovanja revizijskih družb.

Revizijska družba mora na zahtevo Inštituta posredovati poročila in informacije o vseh zadevah, pomembnih za opravljanje nadzora oziroma izvrševanje drugih pristojnosti in nalog Inštituta.

Revizijske družbe so obvezane ažurno poročati Inštitutu o spremembah podatkov, ki se vpisujejo v sodni register, sklicu skupščine ter sklepov, sprejetih na skupščini, imetnikih delnic revizijske družbe, naložbah, na podlagi katerih je revizijska družba posredno pridobila kvalificirani delež v drugi pravni osebi, o vsaki nadaljnji naložbi v to pravno osebo ter o pogodbah o revidiranju, ki jih je sklenila za posamezno poslovno leto.

Ukrepi nadzora nad revizijsko družbo po v skladu s 56. členom Zakona vključujejo odreditev odprave kršitev, odreditev dodatnih ukrepov ter odvzem dovoljenja. V primeru kršenja pravil, Zakon predvideva tudi denarne kazni.

Ukrepi se izrečejo v primeru hujših kršitev pravil o revidiranju, kamor sodi tudi opravljanje nedovoljenih storitev ter opravljanje storitev v situacijah, v katerih se revidiranje, zaradi velikega tveganja pristranskosti, ne bi smelo opravljati. Revizijska družba huje krši pravila o revidiranju tudi, če opravlja dejavnosti, ki jih po Zakonu ne sme opravljati.

Inštitut odvzame dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja oziroma revizorja, če pooblaščen revizor oziroma revizor opravlja storitve v situacijah, v katerih se revidiranje ne bi smelo opravljati.

Če Inštitut pri izvajanju nadzora ugotovi, da revizijska družba huje krši pravila o revidiranju, lahko z odredbo o odpravi kršitev kot dodatni ukrep upravi revizijske družbe naloži, da sprejme in opravi ukrepe za izboljšanje postopkov notranjega nadzora nad revidiranjem, izboljšanje postopkov notranjega nadzora nad pretokom zaupnih podatkov, spremembo notranje organizacije revizijske družbe ali druge ukrepe, potrebne za uresničitev pravil o revidiranju.

Če revizijska družba ne ravna v skladu z odredbo o odpravi kršitev oziroma, ali če uprava revizijske družbe ne opravi dodatnih postopkov, ki jih je odredil, oziroma če revizijska družba ponavljajoče krši dolžnost pravočasnega in pravilnega poročanja oziroma obveščanja Inštituta oziroma kako drugače ovira opravljanje nadzora nad njenim poslovanjem, ima Inštitut v skladu z 59. členom Zakona zahtevati od revizijske družbe, da razreši člane uprave in imenuje novega člana oziroma člane uprave.

4.6 Poznavanje problematike revizorjeve neodvisnosti ter aktivnosti slovenskih revizijskih družb

V okviru analize zagotavljanja neodvisnosti zunanjih revizorjev v Sloveniji me je poleg pregleda zakonskih mehanizmov ter delovanja širše stroke, predvsem vloge Slovenskega inštituta za revizijo na področju neodvisnosti zunanjega revizorja zanimalo tudi poznavanje problemov in različnih rešitev, povezanih z zagotavljanjem neodvisnosti zunanjega revizorja, v posameznih revizijskih družbah.

Za namene raziskave je bil pripravljen polstrukturirani vprašalnik. Vprašanja, skupaj z analizo odgovorov, podajam v nadaljevanju. Anketirancem je bilo pojasnjeno, da je anketa anonimna oziroma, da bodo podatki uporabljeni izključno za izobraževalno-raziskovalne namene. Vprašalnik je priloga magistrskega dela.

Za odgovore sem prosila revizijske hiše, vpisane v register dne 11.3.2003 (Revizijske družbe, vpisane v register na dan 11. marca 2003, 2003, str. 155). Na ta dan je bilo v register vpisanih 42 revizijskih družb. Kontaktirala sem celotno populacijo. Odgovore na anketo je podalo 15 revizijskih družb, torej 36% družb, vpisanih v register. Ostale registrirane revizijske družbe pri raziskavi niso želele sodelovati. Glede na relativno majhnost populacije dobljeno število odgovorov ne predstavlja reprezentativnega vzorca, vendar nam odgovori nakazujejo smer, v kateri razmišlja in deluje slovenska revizijska stroka.

Vprašanja so bila naslovljena na direktorja revizijske hiše, razen v treh primerih, kjer direktor ni bil pripravljen sodelovati, tako da so bili odgovori podani s strani revizorjev oziroma pooblaščenih revizorjev.

Prvi del ankete je obsegal sedem identifikacijskih vprašanj o velikosti družbe v smislu števila zaposlenih, pooblaščenih revizorjev in revizorjev, številu klientov, letu ustanovitve ter lastništvu. Namen teh vprašanj je bil postaviti možnost za oblikovanje dveh specifičnih skupin znotraj analizirane populacije ter analizo podatkov v okviru oblikovanih skupin in med skupinama.

Revizijske družbe sem razdelila na velike in male revizijske družbe. Kriterij za veliko družbo je vsaj 50 zaposlenih ali 150 revizijskih klientov. Skupine so bile postavljene arbitrarno glede na rezultate ankete.

Namen delitve revizijskih družb v skupine glede na velikost je bil testirati hipotezo, da bodo imele večje družbe vzpostavljenih več formalnih ukrepov za zagotavljanje neodvisnosti kot male, saj je obvladovanje večjega podjetja brez ustreznih formaliziranih postopkov praktično nemogoče. Poleg tega imajo večje družbe za zagotavljanje neodvisnosti pogosto na voljo večje število resursov. Pogoje za veliko družbo so izpolnjevale štiri družbe oziroma 27% družb, ki so pristale na sodelovanje v anketi.

Druga delitev je na revizijske družbe, ki so neposredno povezane z revizijskimi družbami v tujini, bodisi preko lastništva ali pa so zastopniki tuje revizijske družbe v Sloveniji, in na tiste, ki niso. Pogojem družb, ki so povezane s tujino zadosti 5 družb, ki so odgovorile na zastavljena vprašanja. Namen te klasifikacije je bil, preizkusiti hipotezo, da imajo revizijske družbe, ki nastopajo na slovenskem trgu kot zastopnik mednarodnih revizijskih družb, uveden strožji ali pa vsaj bolj dodelan sistem ukrepov za zagotavljanje neodvisnosti revizorjev. Hipoteza je bila postavljena na temelju ugotovitev nekaterih raziskovalcev, da imajo večje revizijske družbe, zlasti tako imenovani »Veliki štirje«, več resursov namenjenih razvoju in kontroli mehanizmov za zagotavljanje neodvisnosti revizorjev (Sucher, 2001, str. 830).

Drugi del ankete se je nanašal na vprašanja s področja neodvisnosti. Večina vprašanj je bila polstrukturiranih. Možni odgovori so bili podani zgolj v oporo. Podani odgovori niso predstavljali popolne liste odgovorov, niti niso bili anketirancem predstavljeni na tak način. Glede na metodo raziskovanja, to je telefonski intervju, ter obravnavano tematiko je izbira take vrste vprašanj smiselna. Vprašalnik v prilogi tako

podaja le prvi nivo, vnaprej pripravljenih, vprašanj, medtem ko so bila v dejanskih intervjujih zastavljena dodatna vprašanja. Odgovora na dve anketi sta bila podana v elektronski obliki.

Namen prvega vprašanja je bil, pridobiti sliko o tem, na kakšen način, to je centralizirano ali decentralizirano, se z zahtevami po neodvisnosti revizorja v okviru posamezne revizijske družbe upravlja. 93% revizijskih družb, ki je podalo odgovore na anketna vprašanja, ima določeno osebo, ki je neposredno odgovorna tako za izpolnjevanje zahtev v zvezi z zagotavljanjem neodvisnosti zunanjega revizorja kot tudi za obveščanje sodelavcev o novostih dotičnega področja. V malih družbah ima to vlogo po večini direktor, velike družbe pa imajo določeno osebo iz vrst izkušenega srednjega in višjega managementa. V družbi, ki nima neposredno določene osebe, ki bi se ukvarjala z zahtevami po neodvisnosti, je za spremljanje in izpolnjevanje zahtev odgovoren vsak posameznik.

Drugo vprašanje se nanaša na zagotavljanje kvalitete zaposlenih oziroma na načine seznanjanja zaposlenih z etičnimi načeli ter problematiko načela neodvisnosti. 53% vprašanih družb za zaposlene, praviloma enkrat letno, organizira interna predavanja na katerih se obravnavajo tudi etične teme, zahteve ter potencialni problemi, povezani z neodvisnostjo zunanjega revizorja. V 13% vprašanih podjetij predavajo neposredno domači in tuji strokovnjaki, nadaljnjih 13% pa je na listo izobraževalnih tehnik uvrstilo predavanja, ki so organizirana v okviru slovenske računovodske stroke, predvsem na Inštitutu. Alternativne načine seznanjanja zaposlenih z etičnimi temami predstavljajo elektronski viri, ki so še posebej razviti v okviru delitve znanja in informacij pri družbah, ki so lastniško ali preko zastopništva povezani s tujimi revizijskimi družbami, ter strokovne publikacije, ki jih izdaja domača in tuja revizijska stroka.

Vprašanje številka tri vprašuje, na kakšen način in kako pogosto se zagotavlja, da so primerno razkrita in upoštevana finančna, družinska in druga razmerja med revizorji in revizijskimi naročniki, ki bi lahko negativno vplivala na percepcijo revizorjeve neodvisnosti. Vse družbe v skladu z Zakonom enkrat letno od zaposlenih pridobijo pisno izjavo, v kateri so podani podatki o naložbah in drugih povezavah zaposlenih z naročniki. Zaposleni so obvezani vsakršno spremembo v odnosih, ki bi lahko imela negativno vpliv na neodvisnost, sporočiti odgovorni osebi.

Dodatnih kontrolnih mehanizmov, s katerimi bi eventualno preverjali trditve zaposlenih, ni. Posamezna družba in stroka se zanašata na revizorjevo etičnost in predpostavljata, da bo revizor deloval v skladu z vlogo, ki mu jo narekuje njegov položaj v družbi, in bo razkril podatke točno in pravočasno. Dve revizijski družbi sta posebej poudarili, da se pred oziroma ob sprejetju revizijskega naročnika izpolni tudi obrazec, katerega namen je razkriti morebitne povezave, ki bi lahko ogrožale neodvisnost zunanjega revizorja.

S temo razmerij je povezano tudi vprašanje o rotaciji partnerjev ter članov revizijskih skupin. Rotacijo partnerjev izvaja ena tretjina družb, ki so sodelovale v anketi, redno zamenjavo članov revizijskih ekip pa 53% vprašanih družb. Namen rotacije je po besedah sogovornikov izboljšati kvaliteto revizije oziroma izvajati notranji nadzor nad delom revizorjev. Ob pregledu vzorca ugotovimo, da so družbe, ki ne izvajajo zamenjave članov skupin ali glavnih revizorjev, predvsem manjše revizijske družbe z do 5 zaposlenimi, tako da so njihovi odgovori, že z vidika razpoložljivih resursov za rotacijo, smiselni.

Pet revizijskih družb, to je tretjina družb, ki so podale odgovore na anketna vprašanja, ponuja dodatne, nerevizijske storitve. To so storitve, za katere menijo, da so v okviru stroke dovoljene, in se v večji meri nanašajo na potrditve stanj, davčno svetovanje ipd. Druge vrste storitev, na primer temeljiti pregled poslovanja, nudijo podjetjem, ki niso njihovi revizijski naročniki. V okviru poizvedbe o nudenju nerevizijskih, predvsem svetovalnih, storitev je bilo zastavljeno tudi vprašanje, kolikšen del prihodkov predstavljajo nerevizijske storitve v celotnih prihodkih, vendar smo dobili odgovor na vprašanje samo pri dveh sodelujočih.

Sistem večnivojskega pregleda, ki je eden od temeljnih ukrepov pri zagotavljanju kvalitete revizije imajo vzpostavljene vse revizijske družbe. Način pregledovanja je različen. V večjih družbah, kjer je možna večnivojska organizacije, poteka pregledovanje dela po nivojih v okviru revizijske skupine, poleg tega pa se izvajajo tudi poskusni testi, ki niso vezani zgolj na člane posamezne revizijske skupine.

Na vprašanje, ali ima specifičnost slovenskega gospodarskega prostora lahko negativen vpliv na dejansko, predvsem pa navidezno, neodvisnost revizorja, je 67% vprašanih odgovorilo pritrdilno. S specifik

slovenskega okolja so mišljeni predvsem dejavniki, kot so majhnost slovenskega poslovnega prostora in s tem tesna medsebojna in tudi osebna povezanost poslovnežev ter revizorjev, deloma pa tudi relativno kratka tradicija zunanje revizije. Vsi anketiranci, ki so odgovorili pritrdilno, menijo, da je v okolju, »kjer vsakdo na tak ali drugačen način pozna vsakega«, sicer težje zagotavljati popolnoma neodvisno razmerje med poslovodstvom in revizorjem, vendar menijo, da so tako stroka kot tudi posamezniki, ki delujejo v njenem okviru, dobro ozaveščeni, pa tudi organizirani, da kljub oviram morejo delovati strokovno.

S komentarji na preteklo vprašanje, torej da osebni odnosi po mnenju stroke nimajo negativnih vplivov, predvsem na dejansko, na revizorjevo neodvisnost, so bili skladni tudi odgovori na vprašanje, ali bi bil revizor pri opravljanju svojega dela lahko bolj neodvisen, če plačnik provizije za opravljeno revizijsko delo ne bi bilo revidirano podjetje, ampak neka neodvisna entiteta. Samo dva anketiranca sta menila, da je neodvisnost revizorja ogrožena zaradi dejstva, da ga plačuje naročnik.

Na podlagi pregleda formalne ureditve stroke na najvišjem nivoju ter vprašalnika, s katerim sem posegla na najnižji, operativni, nivo revizijske stroke na Slovenskem, to je do posamičnih revizijskih družb, pa tudi pregleda strokovne literature, ki jo zagotavlja stroka, menim, da je slovenska revizijska stroka, vsaj kar se tiče zavedanja in delovanja v smeri zagotavljanja neodvisnosti zunanjega revizorja, izredno dobro razvita. V smislu razvoja rešitev in mehanizmov za zagotavljanje neodvisnosti zunanjega revizorja ni le v koraku s svetovno stroko, ampak jo preko sodelovanja v mednarodnih organizacijah tudi vodi.

Slovenska zakonodaja, ter širša ureditev, ki vključuje predvsem Slovenski inštitut za revizijo, je bolj ali manj usklajena z zahtevami osme direktive ter celo s predlogom spremenjene osme direktive, ki ureja revizijsko stroko v Evropski uniji.

Sledi principu zagotavljanja neodvisnosti zunanjega revizorja, temelječem na načelih, ter praktično na vseh točkah, ki smo jih opredelili kot pomembne za zagotavljanje revizorjeve neodvisnosti (glej sliko 1 na str. 35), sledi dobri praksi in priporočilom svetovne strokovne javnosti.

Urejeno je lastništvo revizijskih družb, vodi se centralni register družb, neposredno se uporabljajo Mednarodni standardi revidiranja. Zagotovljeno je zunanje zagotavljanje kakovosti revidiranja, urejeni in izvajani so postopki disciplinskih kazni. Slovenske revizijske hiše na podlagi zakonskih določb praviloma izvajajo le posle revidiranja. Dobro so opredeljene tudi zahteve po izobrazbi revizorjev, zagotovljeno pa je tudi kvalitetno kontinuirano izobraževanje strokovnega kadra.

Nekaj dela ima slovenska stroka na področju razkrivanja podatkov o prihodkih nerevizorskih dejavnosti, ureditve javnega nadzorstva, zakonskega predpisovanja načina imenovanja in odpustitve revizorja ter določanja cen revizijskih storitev. Kljub dvotirnemu sistemu upravljanja, bi veljalo razmisliti tudi o vpeljavi revizijskih odborov (Odar, 2003, 21).

5 SKLEP

Posamezniki in skupine, ki tvorijo računovodsko-revizorsko stroko imajo pomembno vlogo v sodobni družbi. Investitorji, upniki, delodajalci ter drugi člani javnosti v najširšem pomenu besede se močno zanašajo na vlogo neodvisnega preveritelja zanesljivosti finančnega računovodenja in poročanja. V skladu s funkcijo, ki jo opravljajo, ima odnos in obnašanje strokovnjakov ter kvalitetno opravljanje svoje vloge v verigi finančnega poročanja pomemben vpliv na ekonomsko blaginjo skupnosti in države.

Prvi pogoj za uspešno delovanje in uživanje zaupanja javnosti je predpostavka, da je revizor oseba z močnim občutkom za javno dobro. Strokovnjak se mora tudi ob morebitnih pritiskih poklicnega in širšega družbenega okolja upreti skušnjavi, da bi popustil pri svojih osebnih moralnih stališčih.

Predpostavka neodvisnosti pa ni problematična zgolj zaradi dejstva, da temelji na etičnosti posameznika, torej kategoriji, ki jo je težko uravnavati. Koncept neodvisnosti sam po sebi je eden od tistih nejasnih idejnih konceptov, ki ga je težko zreducirati na preprosto razumljivo definicijo. Prav zaradi tega je definicij neodvisnosti toliko, kolikor je organizacij, ki se ukvarjajo z revizijo in računovodstvom, in toliko, kolikor je avtorjev, ki so preučevali različne dimenzije obravnavanja koncepta. Glede na to, da imamo opravka s kategorijo, katere vzročno-

posledični model zaradi »mehkosti« obravnavane kategorije ni jasno opredeljiv in še težje dokazljiv, je težko odgovoriti tudi na vprašanje, s kakšnimi mehanizmi zagotoviti neodvisnost zunanjega revizorja.

Jedro strokovne razprave se v prvi vrsti vrti okoli pristopa k zagotavljanju neodvisnosti. V teoriji in praksi se pojavljata dva, to sta zagotavljanje neodvisnosti skozi sistem prostovoljnih ali obveznih razkritij ter zagotavljanje neodvisnosti z vzpostavitvijo pravil, ki revizorju ali določajo okvirne smernice oziroma načela za zagotavljanje neodvisnosti ali pa mu strogo zapovedujejo oziroma prepovedujejo točno določene aktivnosti.

Obstoječa praksa, tako zakonska kot tista znotraj stroke same, se prvenstveno nagiba k drugemu pristopu, to je zagotavljanju neodvisnosti z vzpostavitvijo sistema pravil in se podrobneje ukvarja s posameznimi dilemami in rešitvami znotraj tega sistema. Veljavni sistem je tako bolj ali manj skonstruiran na sistemu pravil, ki revizorju prepovedujejo opravljanje določenih nerevizijskih storitev za revizijskega naročnika ter omejujejo finančna, sorodstvena ali druga razmerja med revizorjem in revizijskim naročnikom.

Trenutne usmeritve stroke in zakonodaje v smislu iskanja rešitev za krepitev dejanske in navidezne neodvisnosti revizorjev vključujejo predvsem aktivnosti na naslednjih področjih:

- obstoj ter praktično uveljavljanje pravil, bodisi s strani zakonodajalca, bodisi s strani ustreznih strokovnih organov;
- ukrepi na področju zagotavljanja strokovne in etične kvalitete zaposlenih, ki opravljajo poklic revizorja;
- obstoj in delovanje sistemov kontrol kvalitete v revizijski hiši;
- obstoj in delovanje kontrolnih organov pri naročniku revizije oziroma v obstoječem sistemu upravljanja podjetij. V tej funkciji je še posebej pomembna vloga revizijskega odbora;
- reguliranje kategorij odnosov, ki omejujejo neodvisnost revizorja. Kategorije odnosov, ki so predmet omejitev vključujejo finančna,

poslovna, zaposlitvena ter osebna razmerja. V okvir poslovnih razmerij pa se uvršča tudi problematika nudenja nerevizijskih storitev revizijskim naročnikom.

Ukrepi so bili vzpostavljeni v Združenih državah Amerike v tridesetih letih preteklega stoletja in se kljub spremembam v okolju ter intenzivnim reformam sistema finančnega poročanja, ki je sledil t.i. računovodskim škandalom, niso bistveno spremenili.

Le redki avtorji so podali inovativnejše predloge za zagotavljanje neodvisnosti zunanjega revizorja, ki presegajo okvir zgodovinske debate. Predlogi vključujejo model prostega trga, pristop javne dobrine, ki temelji na ideji, naj se vzpostavi državna revizija brez komercialnega prizvoka, ter model zaupanja, ki predpostavlja, naj revizija ne bi bila obvezna, ampak bi se izvajali zgolj občasni kontrolni pregledi.

Slovensko revizijsko stroko ureja set zakonov, odredb in drugih pravil. Stroko na najvišjem nivoju regulira Zakon o revidiranju, ki že v uvodnem členu, kjer opredeli revidiranje računovodskih izkazov, poudari velik pomen predpostavke neodvisnosti za revidiranja. Zakon v nadaljevanju specifično posega na vsa področja, ki so ključna za zagotavljanje revizorjeve neodvisnosti. Opredeljuje situacije, v katerih revizijska družba ne sme opravljati revizije, ukrepe s katerimi preverja usklajenost delovanja revizijskih družb z zakonskimi določili, določa okvire za strokovno usposobljenost revizijskega kadra itd.

Na podlagi Zakona o revidiranju je Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije ustanovila Slovenski inštitut za revizijo, ki je pooblaščen za sprejem standardov revidiranja ter drugih pravil revizijske stroke, tudi kodeksa poklicne etike, določanje pogojev za pridobitev potrdila o strokovnih znanjih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja in revizorja, odločanje o izdaji in odvzemu dovoljenj za opravljanje dejavnosti revidiranja in nalog pooblaščenega revizorja in revizorja, izvrševanje nadzora nad revidiranjem ter za razvoj revizijske stroke in uvajanje najprimernejših strokovnih rešitev na tem področju. Inštitut je v skladu s svojimi pooblastili sprejel posamične akte, navodila, stališča, ki predstavljajo natančnejšo, bolj operativno podlago za delovanje revizijskih družb oziroma revizorjev. Poleg navodil za delovanje revizijskih družb so za obravnavano tematiko najpomembnejša temeljna revizijska načela ter kodeks etike.

Na podlagi intervjujev, opravljenih s predstavniki revizijskih družb, ugotavljam, da se tudi »operativna« stroka zaveda problematičnosti predpostavke zagotavljanja neodvisnosti zunanjega revizorja ter ukrepov, ki jih ima na voljo za zmanjševanje tveganja, ki ga predstavlja morebitno nezaupanje javnosti v etičnost stroke. Družbe sledijo zahtevam regulatorja, Zakona o revidiranju ter uredbam Slovenskega inštituta za revizijo, hkrati pa proaktivno sprejemajo dodatne ukrepe, ki bodo v očeh javnosti povečali percepcijo njihove neodvisnosti. Taki ukrepi so menjavanje članov revizijskih ekip, glavnih revizorjev, seznanjanje zaposlenih z dognanji s področja zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti ipd. Družbe se zavedajo, da je navidezna neodvisnost v okolju, kjer je poslovni svet in širša javnost močno, tudi osebno, povezana, še bolj ogrožena, vendar menijo, da je stroka ter njen ugled dovolj močan, da se vsakršnim grožnjam uspešno in konstruktivno zoperstavi.

Slovenska zakonodaja, ter širša ureditev, ki vključuje predvsem aktivnosti in pristojnosti Slovenskega inštituta za revizijo, je bolj ali manj usklajena s priporočili za učinkovito in uspešno zagotavljanje neodvisnosti zunanjih revizorjev mednarodne stroke. Z vstopom v Evropsko unijo bodo potrebne zgolj manjše uskladitve ureditve z zahtevami evropske regulative. Predvidevajo se spremembe na področju razkrivanja podatkov o prihodkih nerevizijskih dejavnosti, ureditve javnega nadzorstva, zakonskega predpisovanja načina imenovanja in odpustitve revizorja ter določanja cen revizijskih storitev.

6 LITERATURA IN VIRI

6.1 Literatura

1. Albrecht W.S., SackF R.J.: Charting the Course Throught A Perilous Future. Accounting Education. Sarasota: American Accounting Association, 2002, str. 45-61.
2. Ashbaugh Hollis, LaFond Ryan: Do Non-Audit Services Compromise Auditor Independence? Further Evidence. Madison: University of Wisconsin at Madison, University of Wisconsin at Madison - School of Business and University of Wisconsin. (URL: <http://papers.ssrn.com>), 18.4.2002.
3. Berlogar Janko: Managerska etika ali svetost preživetja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000, 360 str.
4. Birnbaum M.H., Wong R., Wong L.K.: Combining information from sources that vary in credibility. Memory and Cognition, 3 (1976), str. 330-336.
5. Consultative Paper on Statutory Auditors' Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles. European Commission, Internal Market DG, Financial Markets. (URL: <http://fee.be/issues/ethics.htm>), 25.5.2002.
6. Craig James: The CPA and Independence: Illusion or Reality. The CPA Journal. (<http://www.nysscpa.org/cpajournal/1999/0399/features/F140399.htm>), 17.6.2002.
7. Dale Fleisher et al.: The first century of the CPA, Journal of Accountancy, Oktober (1996),(URL: <http://www.aicpa.org/edu/profissu/century.htm>), 25.1.2003.
8. Defond Mark et al.: Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence from Going Concern Audits. Blackwell Publishing Limited: Journal of Accounting Research, 2002, 4, str. 1247-1275.
9. Duhovnik Meta: Revizijski odbor in njegova vloga v podjetju. Revizor, Ljubljana, 1997, 12, str. 9-32.
10. Duhovnik Meta: Tveganja, povezana s sprejetjem revizijskega posla. Zbornik 6. letne konference revizorjev. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2000, str. 67-81.

11. Edwards Gary: Auditor Independence Through Self-Regulation, A Report Prepared in Connection with a Presentation to the Independence Standards Board on Behalf of the AICPA of »Serving the Public Interest: A New Conceptual Framework for Auditor Independence«. (URL: [ftp.aicpa.org/public/download/members/div/secps/isb/0116937.doc](ftp:aicpa.org/public/download/members/div/secps/isb/0116937.doc)), 16.7.2002.
12. Exposure Draft ED 00-2: Statement of Independence Concepts - A Conceptual Framework for Auditor Independence. Independence Standards Board. (URL: <http://www.cpaindependence.org>), 27.7.2002.
13. FEE Paper: The Conceptual Approach to Protecting Auditor Independence. Federation des Experts Comptables Europeens. Februar 2001. (URL: <http://fee.be/>), 25.5.2002.
14. Frankel Richard, Nelson Karen, Johnson Marilyn: The Relation Between Auditors' Fees for Non-Audit Services and Earnings Quality. MIT Sloan School of Management, Januar 2002. (URL: <http://papers.ssrn.com>), 21. 6.2002.
15. Gietzmann Miles, Sen Pradyot: Improving Auditor Independence Through Selective Mandatory Rotation. (URL: <http://papers.ssrn.com>), 18.10.2002.
16. Hauptman Lidija: Revizorjeva neodvisnost in kodeks upravljanja gospodarskih družb. Revizor, revija o reviziji 6 (2003). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, str. 48-66.
17. Horvat Tatjana: Predlogi za izboljšanje kakovosti revizije v Evropski uniji. Revizor, Ljubljana, 2003a, 6, str. 115-117.
18. Horvat Tatjana: Mednarodne novice. Revizor, Ljubljana, 2003c, 11, str. 155.
19. Horvat Tatjana: SEC je omilil omejitve revizorjeve neodvisnosti. Revizor, Ljubljana, 2003b, 2, str. 165.
20. Hughes Michael: Throwing US Rule Book at Auditors will not Solve the Problem. The Times, New York, 23. oktober 2003, str. 34.
21. IFAC: Proposed Revised Code of Ethics for Professional Accountants (URL: <http://www.ifac.org/Guidance/EXD-Download.php?EDFID=00058>), 29.11.2003a.
22. IFAC : Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting. An International Perspective. (URL: http://www.ifac.org/Credibility/ViewPoints_PubDL.php?PubID=00061), 25.11.2003.
23. International Federation of Accountants: Reform proposals. 10. September 2003. 2003. (URL: <http://www.ifac.org>), 23.10.2003b.

24. Kavčič Slavka et al.: Finančno računovodstvo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996, 406 str.
25. Kelhar Peter: Računovodska etika v sprememljenem poslovnem okolju. Revizor, Ljubljana, 2003, 1, str. 44-61.
26. Levitt: Renewing the Covenants with Investors. Speech for New York University Center for Law and Business, 10.5. 2000.
27. Mautz R., Sharaf H.: The Philosophy of Auditing. Sarasota: American Accounting Association, 1961.
28. Mc Kinnon J.: Cultural Constraints on Audit Independence in Japan. International Journal of Accounting, 1984, 20, str. 17-43.
29. McGrath Susan et al.: A Framework for Auditor Independence. Journal of Accountancy Online Issues, January 2001.(URL: <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/jan2001/mcgrath.htm>), 21.6.2002.
30. Melancon Barry C.: A New Accounting Culture. The American Institute of CPAs, Yale Club – New York City. (URL: <http://www.aicpa.org/news/2002/p020904a.htm>), 16.9.2002.
31. Milici Gaynor Lisa: Investors' Perceptions of Auditor Independence: The Effect of Disclosure versus Auditor Restrictions. Georgetown University, Department of Accounting, McDonough School of Business. (<http://www.bus.utexas.edu/dept/accounting/bmas/research.htm>), 17.6.2002.
32. Moore Don, Loewenstein George: Auditor Independence, Conflict of Interest, and the Unconscious Intrusion of Bias. Carnegie Mellon University - Department of Social and Decision Sciences and Harvard Business School. (URL: <http://papers.ssrn.com>), 12.9.2002.
33. Myring Mark, Bloom Robert: ISB's Conceptual Framework for Auditor Independence. CPA Journal, New York, (73) 2003, 1, str. 31-36.
34. O'Connor M. Sean: The Inevitability of Enron and the Impossibility of »Auditor Independence« Under the Current Audit System. (URL: <http://papers.ssrn.com>), 18.4.2002.
35. Odar Marjan: Revidiranje v javnem interesu in predvidene spremembe 8. direktive Evropske unije ter potrebne spremembe ureditve revidiranja v Sloveniji. Revizor, Ljubljana, 2003, 12, str. 11-23.
36. Pendergast Marilyn A.: Harmonization of Independence Standards for Accountants Around the World, IFAC Ethics Committee (URL:

- <http://www.ifac.org/Library/SpeechArticle.tpl?NID=99133216218727>), 20.11.2003.
37. Pitt Harvey: Regulation of the accounting profession. Public Statement by SEC Chairman on January 17 2002. (<http://www.sec.gov/news/speech/spch535.htm>), 17.6.2002.
 38. Polda Jana: Neodvisnost revizorja, diplomsko delo. Ljubljana Ekonomska fakulteta, 2003. 33 str.
 39. Poročilo o delu Slovenskega inštituta za revizijo za leto 2002. Ljubljana, 23. 4. 2003. (URL: www.si-revizija.si/stara_stran/organi/doc/porocilo_o_delu_2001.doc), 18.9.2003.
 40. Power M.: The Audit Society: Rituals of verification. Oxford: Oxford University Press, 1997. 203 str.
 41. Ramovš Jože: Osebnostne osnove etičnega ravnanja v poklicu. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 67-81.
 42. Robertson Jack: Auditing. Sixth Edition. Homewood: Irwin, 1990. 763 str.
 43. Ruddock Caitlin, Taylor Sarah: Non-Audit Services and Earnings Conservatism: Is Auditor Independence Impaired? University of Technology, Sydney - School of Accounting. (URL: <http://papers.ssrn.com>), 18.4.2002.
 44. Schroeder Richard, Clark Myrtle: Accounting Theory: Text and Readings. New York: J. Wiley, 1998. 838 str.
 45. Shockley R.A.: Perceptions of Auditor Independence: A conceptual model. Journal of Accounting, Auditing and Finance, New York, Institute of Accounting Research, Winter 1982, str. 126-143.
 46. Skupina avtorjev: Vizija o vlogi revizorja na Slovenskem ob vstopu v novo tisočletje. Revizor, Ljubljana, 2001, 11, str. 7-83.
 47. Sruc Vladimir: Leksikon morale in etike. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, 1999. 579 str.
 48. Stevanoff Peter: Going a Step Further toward Auditor Independence. The CPA Journal, New York, (73) 2003, 8, str. 18-20.
 49. Sucher Pat, Bychova Svetlana: Auditor Independence in Economies in Transition. A study of Russia. European Accounting Review. B.k.: EEA, December 2001, str. 36-74.
 50. Taylor Donald H., Glezen William G.: Revidiranje – Zasnove in postopki. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, Ljubljana, 1996, 1078 str.

51. Taylor H. Mark, DeZoort F. Todd: A Proposed Framework Emphasizing Auditor Reliability over Auditor Independence. *Accounting Horizons*, New York, (17) 2003, 3, str. 257-259.
52. Walker Richard: Auditor Independence: The Issues. (URL:<http://www.nyscpa.org/cpajournal/1999/0599/features/599p44.html>), 21.6.2002.
53. Wallace Wanda A.: *Auditing. Second Edition.* Boston: PWS Kent Publishing Company, 1991. 1193 str.
54. Wolnizer P.: *Auditing as Independent Verification.* Sydney: Sydney University Press, 1987.56 str.

6.3 Viri

1. Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij. (URL: <http://www.aicpa.org/about/index.htm>), 12.9.2003.
2. Hierarhija pravil revidiranja (Uradni list RS, št.96/2002).
3. Kodeks poklicne etika poslovnega finančnika. Delati etično – kodeksi poklicne etike izpostavljenih poklicev in funkcij. Grosuplje: Moderna, 2002, str. 129-152.
4. Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev. *Revizor*, Ljubljana, 1994, 1, str. 58-62.
5. Komisija za vrednostnice in borze. (URL: <http://www.sec.gov/about/whatwedo.shtml>), 12.9.2003.
6. Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju. Mednarodno združenje računovodij (International Federation of Accountants), Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo ter Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1997.
7. Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov. (URL: <http://www.ifac.org/About/>), 12.9.2003.
8. Navodila za delovanje revizijskih družb. *Revizor*, Ljubljana, 1994, 5, str. 72-91.
9. Revizijske družbe, vpisane v register na dan 11. marca 2003. *Revizor*, Ljubljana, 2003, 3, str. 155-163.
10. Zakon o revidiranju (Uradni list RS, št.11/2001).
11. Zveza evropskih računovodskih strokovnjakov. (URL: <http://www.fee.be/secretariat/Introduction.htm>), 12.9.2003.

SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH POJMOV

- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) = Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij
- Code of Ethics for Professional Accountants = Kodeks etike za računovodske strokovnjake
- Committee on Auditing = Odbor za revidiranje
- European Commission (EC) = Evropska komisija
- European union (EU) = Evropska unija
- Federation des Experts Comptables Europeens (FEE) = Zveza evropskih računovodskih strokovnjakov
- Independence Standards Board (ISB) = Odbor za standarde neodvisnosti
- Independence in mind = neodvisnost mnenja, dejanska neodvisnost
- Independence in appearance = neodvisnost po videzu, navidezna neodvisnost, percepirana neodvisnost
- International Federation of Accountants (IFAC) = Mednarodno združenje računovodskih strokovnjakov
- Principal based approach = pristop, temelječ na načelih
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) = Odbor za nadzor računovodskih družb
- Rule based approach = pristop absolutnih pravil
- Securities and Exchange Commission (SEC) = Komisija za vrednostnice in borze

PRILOGA

VPRAŠALNIK

Anketa o razvitosti mehanizmov za zagotavljanje neodvisnosti zunanjih revizorjev v Sloveniji.

Marijana Vrtač se v magistrskem delu ukvarja z analizo zagotavljanja neodvisnosti zunanjih revizorjev v Sloveniji na treh nivojih:

- Na nivoju zakonodajne oblasti (zakonske zahteve v zvezi z neodvisnostjo revizorjev v Sloveniji).
- Na nivoju stroke (vloga Slovenskega inštituta za revizijo).
- Na nivoju revizijskih družb. Na tretjem nivoju nas zanima, kakšne mehanizme zagotavljanja neodvisnosti imajo vzpostavljene posamezne revizijske družbe.

Sodelovanje je anonimno. Podatki bodo uporabljeni izključno za izobraževalno-raziskovalne namene, to je za Magistrsko delo Marijane Vrtač. Temo je potrdil ustrezni organ Ekonomske fakultete.

Vzorec: seznam družb vpisanih v register revizorjev, Revizor 2003 (3)

Struktura ankete:

- Splošni podatki o revizijski družbi
- Vprašanja vezana na zagotavljanje neodvisnosti zunanjih revizorjev

ANKETA

I. Splošni podatki o revizijski družbi:

- A. Število zaposlenih:
- B. Število pooblaščenih revizorjev:
- C. Število zaposlenih z licenco revizorja:
- D. Leto ustanovitve:
- E. Lastništvo: domače/tuje
- F. Ali nastopate na slovenskem trgu kot predstavnik tuje revizijske družbe?
- G. Število revizijskih klientov:

II. Neodvisnost

1. Kdo je odgovoren za izpolnjevanje zahtev po neodvisnosti revizorjev? (Ali je v podjetju določena oseba, ki je neposredno odgovorna za izpolnjevanje zahtev po neodvisnosti revizorjev?)
2. Ali se zaposlene redno izobražuje in seznanja v zvezi z etičnimi načeli ter v tem okviru s problematiko zagotavljanja neodvisnosti? Na kakšen način?
3. Na kakšen način in kako pogosto se zagotavlja, da so primerno razkrita in upoštevana finančna, družinska in druga razmerja med zaposlenimi in revizijskimi naročniki, ki bi lahko negativno vplivala na percepcijo revizorjeve neodvisnosti?
4. Ali družba nudi tudi revizijskim klientom tudi druge storitve? Če da, katere? Kolikšen je delež prihodkov nerevizijskih storitev v celotnih prihodkih?
5. Ali prakticirate sistem rotacije partnerjev? Če da, kako pogosto? Kaj pa rotacije članov revizijskih ekip?
6. Ali imate vzpostavljen sistem večnivojskega pregleda kvalitete revizijskega dela?
7. Ali menite, da ima majhnost slovenskega gospodarskega prostora ter povezanost akterjev na trgu lahko negativen vpliv na neodvisnost revizorjevega dela? Zakaj menite tako?
8. Ali menite, da bi bil revizor pri svojem delu lahko bolj neodvisen, če plačnik storitev ne bi bil naročnik?